

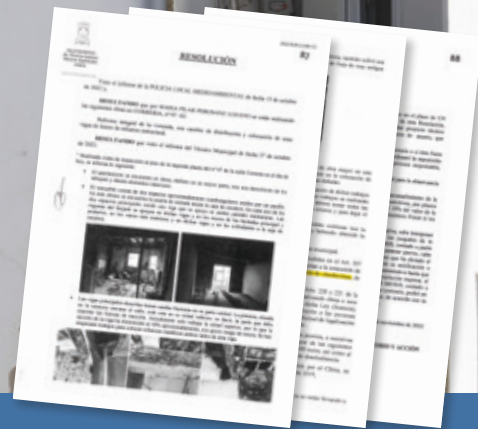

ARGIA

ESKLUSIBA

Gasteizko lobby turistifikatzailearen legez kanpoko negozioak agerian

24-30. orrialdeak

Gustavo Antépara (PP)

*“Obra klandestinoak” egin eta
etxe turistiko ilegalak ustiatzen ditu*

**“Hezkuntza sistemak
jarrera landu behar
du, edukiak baino”**

14 | SIXTO JIMÉNEZ

**“Kazetaritza
kronikak literatura
ere badira”**

42 | KOLDO IZAGIRRE

LARRUN #284

**Eskola nola bihurtu
espazio psikologiko
seguru**

gotzon barandiaran
rafa rueda

HITZEN AHAIREA

zeri kantatzen diogu euskaldunok?

MAIATZAREN 3AN

asteazkenarekin

18:30TAN

BALTSAN

ELKARTEAN

5€

ANTOLATZAILEAK

ZIBURUKO EUSKAL
LIBURU ETA DISKO
AZOKA

PARTIDAK

EUSKAL KULTUR
ERAKUNDA
KULTUR ETXEA
BAGINE

ZIBURU
CIBOURE

pays
basque
euskal
herria

Panorama

- 04 | ASTEKO ARGAZKIA
- 06 | AKTUALITATEA
- 07 | MATERIALISMO
HISTERIKOA
- 07 | EZ HANKA EZ BURU

AZALEKO ARGAZKIA: DOS POR DOS

Iritziak

- 19 | ENDIKA ALABORT
- 20 | AMANCAY GAZTAÑAGA
- 21 | JOSE IGNAZIO ANSORENA
- 21 | ITXARO BORDA
- 22 | MATI ITURRALDE

Finkoak

- 37 | BIZI BARATZEA
- 40 | ARGIA KOMUNITATEA
- 41 | DENBORAREN MAKINA
- 48 | KULTUR-KRITIKAK
- 51 | DENBORA-PASAK
- 52 | ARGİ-KONTRA:
MADDI SANZ SÁNCHEZ
- 54 | EZETZ ASTEA ONDO BUKATU

SAILEN GOIBURUETAKO ILUSTRAZIOAK: CLIPART COURTESY FCIT

42 | KOLDO IZAGIRRE

Euskal prentsak 1869tik 2000. urtera ekarri dituen kroniken hautaketa kaleratu du ARGIArekin. Gorka Peñagarikano egindako elkarriketan azaldu du kazetaritza zergatik den literatura. Eta aletu duen altxorren hainbat bitxi aipatu ditu, besteren artean, liburuaren izenburua bera.

Elkarrizketak eta erreportajeak

12 | NET HURBIL

Shell konpainiak ere klima aldaketari buruzko ikerketak eginarazi eta gorde zituen

Nicolas Goñi

14 | PERTSONAIA | SIXTO JIMÉNEZ

“Auzolan’ hitzak definitu beharko gintuzke euskaldunok”

Miel A. Elustondo

24 | GASTEIZKO PP-KO GUSTAVO ANTÉPARA

Obra “klandestinoak” legez kanpoko pisu turistikoetan

Zigor Olabarria

31 | NAZIOARTEA | PAOLINA ALBANI

“Organizazio kriminal gisa jokatzeko ari da meatzaritza enpresa”

Leire Artola

34 | TEKNOLOGIA | MANUELA BATTAGLINI

“ChatGPT ez da inoiz egongo pertsonaren maila berean”

Asier Iturralde

46 | KULTURA | LÚA RIBEIRAREN ERAKUSKETA

Zeruratzea

Jone Alaitz Uriarte

Jabetza

Komunikazio Biziagoa
S.A.L. Ametzagaña Taldeko partaidea

Lehendakaria

Onintza Irureta

Erredakzioa

Amaia Lekunberri, Axier Lopez, Eneritz Arzallus, Estitxu Eizagirre, Gorka Peñagarikano, Irati Irazusta, Jenofa Berhokoirigoin, Jon Torner, Lander Arbelaiz, Leire Artola, Leire Rodríguez, Mikel García, Onintza Irureta, Pello Zubiria, Urko Apaolaza, Xabier Letona, Zigor Oleaga

Diseinua

Maitane Gartzandia

Argazkilaria

Dani Blanco

Produktzioa eta inprimaketa

Antza S.A.L.

Administrazioa

Jone Arzallus, Mari Karmen Loiarde

Salmenta

Karlos Olasolo, Pello Basurto

Banaketa

Olatz Korta

Azoka

Mikel Olabide

Idazkaritza

Aloña Sorraluze, Bego Zuza

Web garapena

Asier Iturralde

Informatika

Iametzta interaktiboa, S.L.

Lege gordailua

SS 837-2012

ISSN

0213-909X

Batzorde parekidea

72562 E

GUREKIN HARREMANETAN JARTZEKO

Posta elektronikoa

komertzial@argia.eus
komunitatea@argia.eus

Telefonia

943371545

Gipuzkoa

Industrialdea, 15. 20160 Lasarte-Oria

Nafarroa

Gazteluko Plaza 44, 3. eskuina,
31001 Iruñea

Ametzagaiña taldeko kidea da ARGIA honako enprekin batera:

antza
KOMUNIKAZIO GRAFIKOA

iametzta

ADUR software
productions

Doan eta libre

ARGIAko edukiak kopiatu, moldatu, zabaldu eta argitaratu ditzakezu, gure egiletza aitortu eta baldintza beretan eginez gero.

Lizentzia hau soilik ARGIAren edukientzat da baliagarria, baliteke beste testu eta argazki batzuek lizentzia hau ez izatea.

OLATUKOOP

EKONOMIA SOZIAL ERALDATZAILEAREN
SAREKO KIDE GARA

ARGIA HIZKUNTZA POLITIKARAKO
SAILBURUORDETZAK DIRUZ LAGUNTZEN DU:

**EUSKO JAURLARITZA
GOBIERNO VASCO**

KULTURA ETA HIZKUNTZA
POLITIKA SAILA

Enbarazu?

Just Stop Oil taldeko bi militantek Ingalaterran egiten ari den Munduko Billar Txapelketa eten dute, jokoaren erdian, mahaietara igo eta gainean pintura botata. Hau bezalako ekintza zuzen ez biolentoak erabiltzen dituzte gobernuari eskatzeko erregai fosiletan oinarritutako proiektu guztiak gelditu dituzten. Protesta deigarriak dira, baita polemikoak ere –Vincent van Goghen *Ekiloreak* koadroari zopa bota zioteneko, kasu—. Izan museoetan, kirol edo kultur ekitaldietan, multinazional eta erakunde publikoen egoitzetan... jendea non, ekintza han. Protestek jendeari eragindako “enbarazuez” argi diote: “Ezin dugu eserita jarraitu eta dena ondo balego bezala jokatu. Inoiz izan dugun krisirik handiena saihesteko zerbait egin nahi badugu”.

📷 GETTY IMAGES 📸 AXIER LOPEZ

"Mozioak onartu ez diren udaletan monolaborantzak aurrera egin du, baita eukaliptoak landatuz ere"

 EITXU EIZAGIRRE KEREJETA

Baso Biziak plataformak basogintza eredu berriari buruzko mozioak aurkeztu ditu hainbat udaletan eta 2021ean Udaletako mozioen gida osatu zuten, bide hori jorratu nahi duen ororentzat baliagarri. Orain, ezagutzera eman dute mozioek udaletan zein bide egin duten eta gogorarazi dute lurraldea ondasun komun bihurtzea "etorkizuneko belaunaldientzat bizi aseguru" dela eta erakunde publikoek legeak "funtzio publikoen menpe" egin behar dituztela, "ez interes pribatuen menpe". Baso Biziak osatzen duten 18 taldeek dagoeneko 43 hektarea lurretan bertako espezieak landatu dituzte.

Lau mozio mota aurkeztu dituzte Gipuzkoa, Bizkaia eta Araban: eukaliptoak debekatzea eskatzen dutenak, eukaliptoen moratoria ezartzen dutenak, udalak lurra erostea sustatzen dutenak eta "bestelakoak" zaku orokorrean sartu daitezkeen mozio anitzak. Ekimen honi esker, EAEn herri hauetan debekatu dira eukaliptoen landaketak: Bergara, Antzuola, Itsasondo, Oiartzun, Oñati, Usurbil, Atxondo eta Amurrión. Eukaliptoen moratoria onartu da beste herri hauetan: Zumaia, Ordizia, Legorreta, Ataun eta Ikaztegieta. Lurra erostea onartu dute beste udal hauek: Hernani, Olabe-

rria, Lazkao, Orendain eta Baliarrain, Ea, Mañaria eta Larrabetzuk.

Mozioei ezezkoa eman diete: Eibar, Mutriku, Elgoibar, Busturia eta Bermeok.

Baso Biziaren esanetan, "orokorrean onartutako mozioek bete egin dute bere papera eta onartu ez diren udaletxeetan monolaborantzak aurrera egin du inongo oztoporik gabe, baita eukaliptoak landatuz ere". Baso Biziak taldeko herritarrek herrietan egin behar izan duten lana nabarmendu dute, udaletxearekin harremana mantenduz eta "tentsioak" izanaz lur erosketa, debekuak eta moratoriak bete zitezen: "Herri presiorik gabe errazagoa zaie erakunde publikoei beste alde batera begiratzea edota emandako hitza jatea, beraz, herritarrok berriro ere izan gara, udalarekin elkarlanean, sinatutakoa betetzeko bermea".

LURRALDEA, "KAPITAL ESTRATEGIKOA"

Etorkizunera begira, bestelako basogintza sustatzen jarraituko du Baso Biziak: "Badakigu ez dela bide erraza orain arteko inertzia eta interes forestalistak aldatzea, baso bizien aldeko dinamikan sartzea, baina naturak berak, aldaketa klimatikoarekin batera, gogoeta sakona

egiteko atakan jarriko gaitu; irizpide eta teknika zaharkituak mugatuz, baztertuz, eta bestelako balio eta onura ekosistemikoak lehenetsiz, gizarte osoaren eta bioaniztasunaren mesederako".

Lurraldea "herritarrentzat kapital estrategikoa" dela azaldu du plataformak: "Ezin dugu suntsitu epe laburreko onura pribatuen izenean. Apustu garbia egin behar dugu lurraldea ondasun komun bihurtzeko, horrek dakarren potentzialtasun guztiarekin, eta argi izan behar dugu etorkizuneko belaunaldientzako bizi-aseguru dela". Horregatik exigitu die erakunde publikoei "legeak egiteko orduan erantzukizunak onura eta funtzio publikoaren menpe jartzeko, ez interes pribatuen menpe". Nekazaritza eta basogintza sektorea "bere osotasunean birdiseinatzea" eskatu dute, "eredu estentsiboak, hurbilak, ekologistak eta iraunkorrak" proposatuz.

Neurri zehatz hauek proposatu ditu, baso autoktono eta bioanitz baterako trantsizioa egiteko: dauden monolaborantzak erregulatzea eta murriztea, monolaborantza landaketa berriak saihestea, eta zuhaitzak erauzteko tekniken artean matarrasa mugatzea eta debekatzea. Zuhaitz autoktonoen landaketak lehenestea ere eskatu dute, eta monolaborantzak zergapetzea "sortzen duten kostu sozial eta ekologikoagatik".

Tokiko erakunde publikoek beraiei dagozkien baso-politikan hartzen dituzten erabakiak errespetatzeko eskatu dute eta Jaurlaritzaren 1994-2030 Baso Babesleei buruzko Plana aplikatzeko.

HIRU BASO MOTA

Basoa antolatzeko hiru maila proposatzen ditu Baso Biziak plataformak: batetik, kontzerbaziorako basoak (korridore naturalak, interes ekologikoko berdeguneak...); bestetik, "hurbileko baso produktiboak" (espezie autoktonoekin biomasa estentsiboa landuko litzateke bertan, baita onddoak eta balio erantsiko zurak ere); hirugarrenik, baso jangarriak eta fruta-arbolak, oinarritzko elikagaiak ematen dituztenak. ●

MATERIALISMO HISTERIKOA

Eskumenak

UXUE APAOLAZA LARREA

Buletin autonomikoa ikusten ari nintzen (idatzi, eta berehala damutu naiz purrustadaz, albistegian lan egiten duen kazetari bikain zenbait buruan, baina berriro haserretu, eta pasa zait damua): EAJri buruz ari ziren. Kontra eta alde botatu omen zuen Espainiako Kongresuan. Hala ere, berez, kontra eta kontra botatu zuen. Etxebizitza legearen aurka, eskumenak direla-eta (eskumenak dira independentzia grinak bideratzeko tekla emozionala); Sexu Askatasuna bermatzeko legearen kontra.

Lege horrek onespina jarri zuen tipifikazioen erdigunean. Onartu ez bagenuen, bortxaketa zen. Indarkeria eta intimidazioa dira, orain, berriro, erdigune. Erraien memoria nolakoa den, 2016ra joan zait antsietatea (albistea bilatu behar izan dut, iaz izan zela baieztatzen gai nintzateke bestela). Bikote batek sexu harremanak eduki omen zituen Bartzelonako metroan, eta bikotearen bila omen zebiltzan, isuna jarri behar zitzaielako. Bideoa oraindik ikus dezakezu (ahal, zure psikopatiak uzten dizun neurrian), ez Deep Web-ean, telebista kateen webguneetan baizik. Ez zegoen indarkeriarik, ez zegoen intimidaziorik: nik ezin izan dut bideoa ikusi, ez baitut sexu harremanik ikusten, bortxaketa bat ikusten baitut. Ez dago onespenerik burua eutsi behar zaion neska batean, gero janzteko ere gai ez den pertsona batean.

Podemoseko Irene Montero eta Ione Belarra erridikulu agertu dizkigute, Kongresuan bakarrik, histerika, egoskortuta, EH-Bildu eta ERCrekin batera (alderdi heldugabeak dudarik gabe). Zentzuzko neurgailuetara itzuli gara berriro, gizonek, eskuinak, EAJk ulertzeko modukoak; dirudienek, galdu egiten baitira gure onspenaren labirintoan. Nik badakit Bartzelonako metroan bikoteak bortxatu zuela neska bat. Badakit, oraindik, efikazagoa izango dela sikario bat kontratatzea justiziara jotzea baino, bortxatu nautela onar dadin nahi badut. Maiatzean dira udal hauteskundeak. Defenda ditzagun gure eskumenak. ●

EZ HANKA EZ BURU

ADUR LARREA

www.adurlarrea.com

MEMORIA HISTORIKO ZUZENA:

Elikadura

Ile-de-France (Paris hiriburua eta inguruko metropoli osoa) eskualdeko Osasun Agintaritzak herritarrei gomendatu die beren etxeetako oilategi txikietako arrautzarik ez jatea, ikerlan baten arabera dioxina, furano eta PCBz kutsatuta daudelako.

Gerra

Ukrainako gerra hasi aurretik baino petrolio gehiago ari da saltzen Errusia, India eta Txinari esker. Europak nabarmen jaitsi du eskaera, baina gainontzeko herrialdeen eskaerak handituta, Errusiaren esportazio osoa handitu egin da.

Matxismoa

Espainiako Estatuan, kartzelaratu egingo dute bere burua defendatu zuen indarkeria matxistaren biktima bat. Bikotekide ohiak eraso egin eta emakumeak kristal batekin ebaki bat egitea leporatu diote. Gizonezkoak urruntze-agindua zuen.

EKONOMIA

Etxebizitza politikan borondaterik ez dagoenean

AINHOA ETXAIDE
AMORRORTU

Alokairuetan gertatzen diren gehiegikeriei topea jarri eta etxebizitzaren alorren politika publikoak egiteko aukera berriak irekitzen dituen Espainiako Estatuko Etxebizitza Legea, tresna emankorra izan daiteke, hamarkadatan indarrean egon den merkatuaren legeak sortutako sarraskiari aurre egin nahi dionarentzat. Hor dago bere funtsa: aukerak sortzen ditu, baina egoera aldatuko dela ziurtatu gabe. Etxebizitza duinari ateak irekitzeko giltza ez dago legean, baizik eta bere garapenean.

Bidea hasi besterik ez da egin. Akordio politikoa dena, lege bihurtu behar da orain, marko orokorra ezartzeko. Erki-dego bakoitzeko gobernuek marko propioak finkatuko dituzte ondoren; Eusko Jaurlaritzak eta Nafarroako Gobernuak tentuz aztertuko dutela iragarri dute. Eta legea politika bihurtu dadin, etxebizitza sailek beren planak aurkeztuko dituzte, araudia udalez udal finkatzeko... Oraingoaz, Iñaki Arriola Jaurlaritzako Etxebizitza sailburuak kokatu du bere burua fase horretan, eta esan du udale-tako tentsioa norainokoa den aztertuko duela. Datuak ezagunak dira, eta tentsio horren arduradun nagusietakoa bera izan da azken legegaldian.

Entzun ditugu akordioaz egin diren aurreneko balorazioak. Txalotu, kritikatu edo distantziatzaz begiratu zaio, guztiz logikoa den bezala. Baina etxebizitza eskubidearen aldeko borrokari segida emango badiogu, balorazioak egiteaz gain, hartzearen dauden erabaki politikoetan nola eragin aztertzen hastea dagokigu. Borondate politikorik ez dagoenean erabaki politikoak behartzeko gaitasunean dago giltza. Etxekalte gabiltza etxebizitza eskubidearen aldeko borroka marko "berrian" egiteko erabakirik hartzen ez badugu. ●

ANALISIA

GORKA AZKARATE / ARGIA CC BY-SA

Makro

URKO APAOLAZA AVILA

Hazkundera oinarri duen sistema ekonomiko aseegin honetan, dena ari dira bihurtzen handi, mega eta makro. Adibidez, elikagaiekin espekulatze abereen makroetxaldeak dauzkagu, diru publikoarekin negozioa egiteko AHT bezalako makroazpiegiturak eta makrokartzelak... Eta energiaren kasuan, berriztagarrien txanda iritsi zaigu. Nafarroa eta Gipuzkoa arteko mugan, Euskal Herrian orain arte egin den eolikoaren poligono handienetakoa eraiki nahi dute, Goizueta eta Hernani artean.

Makrozentral eoliko berriak 100 MWko potentzia izango luke, orain arte aurreikusi izan direnen bikoitza, eta Sustrai Erakuntzak jakinarazi duenez Madrilen ari dira tramitatzen, duen dimentsioagatik –halako proiektuek 50 MWtik gora badute Madrilen tramitatu behar dira–, eta bi erkidegori eragiten dielako. Adarramendi eta Mandoegiko gailurrek osatzen duten mendizerran ezarri nahi dute makrozentrala, natur eta kultura ondare baliotsua gordetzen duen eremuan. Hango estazio megalitikoak Euskal Herriko historiaurreko trikuharri eta cromlech monumentu kontzentrazio handienetakoa biltzen du –tartean, argazkiko Etenetakoa–, eta hainbat animalia eta landare espezie endemikoren babesleku ere bada. Duela bi hamarkada Mandoegin beste parke eoliko bat eraikitze proiektua zegoen, eta administrazioaren oniritzia ere jaso zuen, baina krisi ekonomikoaren ondorioz bertan behera geratu zen.

Orain, Eusko Jaurlaritzaren berriztagarrien lurralde planaren dokumentuetan kilometro askotako alineazio bat ageri da toki berean, haize errotak jartzeko "gune garbi optimo" bezala katalogaturik. Baina Hernani, Arano eta Goizuetako udalek ez dute inolako informaziorik jaso euren naturguneak kaltetuko dituen egitasmoaren inguruan. Isilpean ari da egiten lana FE Energy aholkularitza, eta proiektuaren atzean dagoen enpresaren izenik ere ez du eman nahi izan, eskaera formalik ez dagoela argudiatuta. Badakigu aholkularitza hori zeren parte den, eta Espainiako Enpresa Eolikoaren Elkarteko kideen itzala ikus dezakegu atzean: Siemens Gamesa, Acciona, Endesa, Ibedrola... Horiek ere makro eta mega.

Berde izenpean ari dira sansonarriak jaurtitzen, baina Sustrai dioen gisan "berriztagarrien hedapen horrek ez du zerikusirik gizarte-premiei erantzuteko beharrezkoa den plangintza demokratikoarekin". Botere aparatuek "inperatibo ekologikoa" bere egiten dutenean, euren agintea indartzeko baino ez duela balio zioen André Gorz kazetari eta ekologistak, eta ondorioz, ekologia politikoak kapitalismoa bera jarri behar duela auzitan, hori gertatu ez dadin. Hortaz, kasu honetan, zein dira kapitala jarri eta etekin gehiagoren bila Euskal Herriko mendikateetan lurra hartzen ari diren erraldoiak? ●

400

urteko baserria bota dute Hondarribian, txalet bat egiteko. Zimizarga auzoan zegoen Moxkanea izeneko baserriaren lehen aipamenak 1663. urtekoak dira. Udalak esan du gertatutakoa aztertuko duela.

%57

hazi dira 2021etik 2022ra gorroto delituak EAEn. Arrazakeria eta xenofobiari lotutako delituek jarraitzen dute izaten zabalduek, eta atzetik dituzte sexu-joera edo sexu-identitateari loturikoak.

991

produkturen prezioak aztertu ditu FACUAK, eta zera ondorioztatu du: BEZa jaitzita duten elikagaien %40en prezioak igo egin dira Espainiako Estatuan.

“Euskal Elkargoari dei egiten diogu hizkuntza politika berri bat ezartzeko elkarrizketak abia ditzan frantses gobernuarekin”

Baxoa azterketa euskaraz egin ahal izatea eskatzeko, euskarak jasaten dituen oztopoak salatzeko, euskara babestuko duen legedi berria eskatzeko... 3.000 lagunetik gora mobilizatu dira Baionan.

2023-04-22

“AGERIAN DA GARRAIOLARIEN LAN-BALDINTZA TXARREK ONDORIO LAZGARRIAK DITUZTELA”

HIRU GARRAIOLARIEN SINDIKATUA

24 ordutan bi garraiolari hil dira Araban eta “sektoreko prekaritatea” salatu dute.

2023-04-17

“Hezkuntza Sailak esku-frenoa jarria du ikastetxeetako jangela eredua aldatzeari dagokionean”

IKOITZ ARRESE

Catering enpresarik gabe lan egin nahi duten eskola-jantokientzat, behingoz bestelako eredu bat arautu dezala eskatu dio Jaurlaritzari EH Bilduko legebiltzarkideak.

2023-04-18

TEKNOLOGIA

Teknologiaren demokratizazioa

DIANA FRANCO

Gogoan dut orain dela 20 urte Google enpresa zenak bere hodeian ofimatika baliabideak atera zituenean izan nuen zirrara. Berrikuntza iraultzailea izan zen. Denbora igaro zen, eta bere negozio ereduaren norabidea ulertzen joan ginen, berandu zen ordea, gure bizitzetako eremu zaurgarrietan sartuta genuen bere sistema: hezkuntza, etxea, osasuna...

Egun, zenbait adituk dio Google-en sistema ordezkatzuko duen beste berrikuntza baten aurrean gaudela. Googlek erabili zuen estrategia berarekin, gure bizitzak errazteko tresna berri bat sartzen ari da gizartearen: adimen artifiziala. Eremu guztietan sartu nahi da, lan prozesuak modu eraginkorragoan egiteko ahalmena baitu, eta horrek abantaila lehiakorrek ekarriko ditu, beraz ez erabiltzearen beldurra dago airean, atzean geratzearen beldurra.

Adimen artifiziala denon eskura izateari adimen artifizialaren demokratizazioa deitu diote, hau da, edozeinek nahiko modu errazean bere lan/sorkuntza prozesuetan adimen artifizial eskuragarri baten laguntza izateko aukerari. Baina batzuek jada ikasi dugu zeinen erraz egiten diren eremu digitalean gizakiok gizarte analogikoetan lortzen zailak izan ditugun onurekiko analogiak... Adimen artifiziala demokratizatzaren ideia azpian zer dago orduan? Erantzuna ez da zaila, gizakion arteko joko zaharra baita, menderatzaren jokoa, non joko taula berria sortu nahi den, botere harreman berrieekin.

Arrakala digitalaren inguruan lan egiten dut, eta azaltzen dudan lehenengo gauzetako bat da teknologia bat izatea dela berau zerotik sortzeko aukera izatea. Teknologia sortzeko aukerak ez ditugunok erabiltzaileak gara. Egun, gero eta zailagoa da teknologia izatea. Inoiz baino arrisku handiagoa dugu mendekotasun teknologiko posizio batean bizitzeko. Baina noski, errealitateak ez du zertan bakarra izan; hori bai, errealitate horri aurre egiteko irudimen ugari izan beharko dugu. Erabiltzailez beteriko herriak baino, hiritarrez beteriko herriak izatera bideratzeko gaituen irudimena behar dugu. ●

NAZIOARTEA

GETTY IMAGES

Borrokan diren bi aldeetako buruak: Mohamed Hamdan Hemedti eta Abdelfata al Burhan.

Gerratik gerrara, orain Sudan

AXIER LOPEZ

Pasa den astean orriotan idatzi genuen Yemengo gerra odoltsuari amaiera emateko lehen pausoak ematen hasi direla. Preso trukaketa, nazioarteko eragileak tarteko dituen bake negoziak... Baina, handik kilometro gutxira, Itsaso Gorriaren beste itsasbazerrean, gerra piztu da.

Hilaren 15etik Sudanen, Jartum hiriburuan eta beste hiri batzuetan, lisarka gogorak izan dira militarren eta paramilitarren artean. Egun gutxitan 420 pertsona baino gehiago hil dira eta gutxienez 3.700 zauritu, NBERen datuen arabera.

Jartumen bost milioi pertsona baino gehiago bizi dira eta janari, ur, elektrizitate eta erregai eskasia gero eta larriagoa da. Herrialdeko aire-espazioa itxita dago eta hainbat ospitale eta aireportu bonbardatu dituzte.

Bi jeneral daude aurrez aurre. Abdelfata al Burhan, Sudango Armadak lagunduta, eta Mohamed Hamdan Hemedti Laguntza Azkarreko Indarrak (RSF, ingelesezko siglak) talde paramilitarren buru. Omar al-Bashir diktadorearen itzalean hazi ziren biak. 2019ko abuztuan herri-matxinada batek diktadorea boteretik kendu eta trantsizio-gobernua ezarri zuen. Baina, berriz ere biek batera parte hartu zuten 2021eko urriko estatu kolpean. Are gehiago, bi buruzagiek

Yemenen aurkako erasoan eta gerran parte hartu dute.

Al-Burhan jenerala Sudango trantsizio kontseiluko presidentea da, eta de facto herrialdeko liderra. Hemedti ezaguna da Darfurko genozidioan parte hartzeagatik, 500.000 pertsona inguru hil zituzten 2003 eta 2010 artean. Hemedtik orduan erabilitako indar armatuak egungo RSF bihurtzea lortu zuen, eta urrearen legez kanpoko esplotazioari eta kontrabandoari esker dirutza lortu zuen.

Sudan duela urte batzuk iparraldearen eta hegoaldearen artean banatutako herrialdea da -Hego Sudanek independentzia lortu zuenetik ez du erabateko bakerik ezagutu-. Munduko hirugarren urre-ekoizlea da, eta 40.000 erauzketa-eremu baino gehiago ditu. Urrea erauzteko erabiltzen den zianuroa eta merkurioa ingurumen- eta osasun-kalte handiak eragiten ari dira.

Sudango meatzeetan interesak dituzten nazioak ez dira gutxi, eta aberastasun iturri horri gehitu behar zaio Itsaso Gorriaren inguruan duen posizio estrategikoa, 600 kilometro baino gehiagoko kostaldea baitu. Egiptok tropak ditu Sudango lurretan, eta Errusiak, Wagner talde paramilitar ezagunaren bidez, ageriko eragina du. ●

Orpo-probak aztertzen duen gaitz kopurua, jaiotako lekuaren arabera

MIKEL GARCIA IDIAKEZ

50 arazo edo gaitz baino gehiago detekta daitezke jaio eta gutxira egiten den orpo-probaren bidez, baina jaio zaren lurraldearen arabera, gaitz gehiago edo gutxiago aztertuko dizkizu osasun publikoak. Arazo metabolikoren batekin jaio eta gaitz hori orpo-proban aztertzen duten zerrendan egon ala ez, aldea sekulakoa izan daiteke pertsona horren bizi-kalitatean, zenbaitetan hil ala bizikoa. EAEn 12 gaitz aztertzen dituzte, Ipar Euskal Herrian 13 eta Nafarroan 27. Konparaziorako, Galizian 33, Andaluzian 34, Italian 48...

Jaioberriaren orpoan zizta eginez ateratako odol tanta batzuekin, gaitz arraroak antzematen ditu galbahe neonatalak (orpo-proba izenez ezagunagoa), asko metabolismoari lotutako gaitzak. Hego Euskal Herriaren kasuan, orpo-proba egiterakoan aztertu beharreko arazoen gutxieneko kopuru bat ezarria du Espainiako Gobernuak, eta hortik aurrera erkidego bakoitzak erabakitzen du kopuru hori mantendu (gutxienez zazpi gaixotasun metabolikoren galbahea egiteko agindua dago, eta beste lau gehitzea ari da aztertzen Sánchezen gobernuak) ala gehiagoren galbahea egin. Nafarroan 27 arazo behatzen dituzte (Maria Chivitek esana du kopuru hori handitu egin nahi duela); EAEn aldiz, 12 baino ez (eta ez da kopurua handitzeko asmorik iragarri). Ipar Euskal Herrian, Frantziako Gobernuak ezarritako galbahe kopurua dute oinarri: 13 (duela gutxira arte 6 baino ez zituzten aztertzen, baina urtarrilean beste 7 gehitu zituzten).

Gutxieneko gaitz kopuru bat bakarrik kontuan hartu beharrean, probak ahalbi-

detzen duen kopuru ahalik eta handiena aztertzea hartu beharko litzateke oinarri, adierazi digu Sergio Villanuevak; Euskadiko PKU eta Beste Nahasmendu Metabolikoen Elkarteko presidentea da bera. Italia jarri du adibide: lege ezarria dute 48 arazoren galbahea egin behar dela proba neonatal honen bidez.

LARRIALDITAN BUKATU DUEN NESKATOA

Gaitz arraroak izanik, gutxitan ematen diren gaixotasunak dira, "baina horiek antzematea oso erraza da eta jaio bezain pronto eginez gero epe luzera onura ikaragarria da", nabarmendu du Villanuevak. Adibide bat jarri digu: iaz, Bilboko neskato bat hirugarren aldiz larrialdietara eraman behar izan zuten, krisi hipogluzemiko batekin eta sekulako arazoekin, heriotzetik gertu, eta ondorioztatu zuten azidemia duela. Azidemia orpo-proba bidez detektatzen da hainbat lurraldetan, baina EAEn Osakidetzak ez du aztertzen, ez delako EAEn kontuan hartzen diren 12 horietako bat. "Galbahean gehituko balute, min eta arazo asko saihestuko lirateke, ondorioak oso larriak baitira, eta gaixoa hiltzea ere eragin dezake".

ZERGATIK EZ DIRA GAITZ GEHIAGO AZTERTZEN?

Gaitz gutxiago edo gehiago aztertzeak kostu ekonomikoan izan dezakeen eraginari begira, EAEn puntako ekipamendua dutela dio Sergio Villanuevak: "Analitika horiek egiten dituzten makinak baditugu eta aldaketa zera litzateke, analitika horien interpretazioan gauza gehiago

edo gutxiago aztertze beharko litzatekeen denbora, ondorioak interpretatzeko beharko liratekeen baliabide pertsonal edo dena delakoak". Eta hala ere, Villanuevak garbi du: "Frogatuta dago prebentzio mailan egin daitekeen guztia errentagarria dela, epe luzera begira".

Osakidetzari eta Eusko Jaurlaritzari aspaldi diote eginga eskaera, proban ahalik eta arazo gehien sartzeko politika aplikatu dezaten. Villanuevak azaldu digunez, Jaurlaritzatik esan zaiena da adi-tuen mahai bat ari dela gaia aztertzen. "Baina azken mahaiak urtebete edo pare bat urte ditu, eta ez dugu aurrerapausorik ikusi, ez dirudi Jaurlaritzaren lehenasunetan dagoenik". Villanuevari galdetu diogu administrazioak zein argudio darabilen, kopurua ez handitzeko. Gaitz eta arazo horiek herritarren artean duten prebalentzia oso txikia dela, ezohiko gaitzak direla, eta "kasu gutxi direnez, ez duela merezi umeak gaitza ote duen aztertzea", erantzun digu. "Baina kasu gutxi badira ere, kontuan hartuta apenas duela kosturik galbahea handitzeak, eta batez ere arazoa garaiz antzematearen onura oso handia dela, nola ez du mereziko? Giza eskubideez ari gara, justizia sozialaz, bizimodu duina eraman ahal izateaz".

Galbahea handituta, proban kontuan har daitezkeen arazoetako batzuek ez dutela tratamendurik ez konponbiderik, administrazioak hori ere argudiatzen duela kontatu digu Villanuevak. "Halakoetan ere, familiak jakitea beren umeak zein arazo duen eta etorkizuna zein izango duen, ez da gutxi". ●

SHELL KONPAINIAK ERE KLIMA ALDAKETARI BURUZKO IKERKETAK EGINARAZI ETA GORDE ZITUEN

Duela 34 urte Shell konpainiak klima aldaketaren eraginak aztertu zituen, hilabete honetan Benjamin Franta ikertzaileak zabaldu duen txosten konfidentzial batek azaltzen duen bezala. Klima aldaketaren jatorriaren eta bere eragin ezberdinen jakitun izanik ere, petrolio konpainia herbeheretarrak klima aldaketaren existentzia eta larritasuna ukatu zituen hainbat urtez. Klima-auziperatze bat (*climate litigation*) ekar dezake aurkikuntza horrek.

 NICOLAS GOÑI

Eguraldi bortitzagoak leudeke — ekaitz gehiago, lehorte gehiago, uholde gehiago. Itsasoaren batezbesteko maila igoko litzateke 30 zentimetroz gutienez. Laborantza ereduak zeharo aldatuak lirateke. Eurite sasoiaren aldaketa oso handiak eman gabe ere, hainbat ekosistemen funtzionamendua larriki andeatuko litzateke, eta zuhaitz, landare eta animalia espezie asko ez lirateke migratzeko eta moldatzeko gai. Halere, aldaketek gizakiarengan izango lukete eragin handiena. Lehengo garaian gizakiak bertze lurraldeetara joateko aukera zuen. Gaur egun ez dago inora joaterik, jendea denetan baitago. Beharbada herrialde industrializatuak bizi direnak itsas mailaren gorakadari moldatzeko gai lirateke (Herbehereen adibidea), baina herrialde txiroentzat horrelako defentsak ezinezkoak dira. “Merkantilismo globala” hipotesian errefuxiatuen arazoa aurrekaririk gabekoa litzateke. Afrikarrak Europara sartuko lirateke, txinatarrak Siberiara, latinoamerikarrak Estatu Batuetara, indonesiarrak Australiara. Mugek gutxi-rako balioko lukete, kopuruek gainezka eginda. Gatazkak ugarituko lirateke. Zibilizazioa gauza hauskorra dela ikusenezake. “Mundu jasangarriaren” logika kontingentzia honen aurka ingurune babeserako inbertsioak bideratzea hautatzen duen gizartea da”.

Pasarte hori kolapsoari buruzko azken urteotako liburu batetik hartua dirudi, baina 1989an idatzi zen. Eta hori idatzi zutenak ez ziren talde ekologista bateko militanteak, ezta katastrofismoa lantzerantz deitzen zuen Jean-Pierre Dupuy filosofoa ere, baizik eta Herbehereetako Royal Dutch Shell petrolio konpainiak 1989ko urrian eginiko txosten konfidentzial baten egileak. *Scenarios 1989-2010, challenge and response* (“1989-2010 balioko egoerak, erronka eta erantzunak”) izenburua du dokumentuak.

Bertan, giza jardueren etorkizuna aztertzen zuten berotegi efektuko gasen isurketen bi hipotesiren arabera: bata “mundu jasangarria” izendatua eta bertzea “merkantilismo globala”. Lehen hipotesian, berotegi efektuko gasen isurketek gailurra joko zuket 2000 urtearen inguruan eta ondotik laster jaitsi. Atmosferaren CO2 kontzentrazioa 400 ppm-ko mugan geldituko zatekeen. Bigarren hipotesian, aldiz, isurketek gora jarraituko zuket –hain zuzen, orain arte hartu dugun bidea da–.

Horrez gain, Shell konpainiaren txosten horretan azaltzen dute “mundu jasangarria” hipotesian ere klima gradu bat baino gehiago berotzen ahalko zela –gaur egun ikusten duguna–, baina arazoa leuntzen ahalko genukeela. “Merkantilismo globala” hipotesian aldiz beroketa “nabarmen handiagoa” zatekeela zioten.

Aurreikuspen zehatz horiek ukan arren, hau da, maila handiko suntsipenak ekarriko zituela jakinik ere, Shell konpainiak mundua karbono gehiagoko egoera batera bultzatzeko hautua egin zuela dio 1989ko txosten konfidentzial hori argitaratu eman duen Oxfordeko unibertsitateko Benjamin Franta ikertzaileak.

Bere hitzetan “dokumentu horrek azpimarratzen du Shellek eta erregai fosilen industriak aukera zutela, eta jakinaren gainean hondamendi globala hautatu zutela, epe laburreko irabazien truke”. Bereziki deigarria da txostenaren konklusioaren zati baten zinismoa: “Egoera horretan gizaki batek botere guti izan dezake murrizketak ezartzeko, baina kolektiboki boterea badu gizar-teak. Sortu, adostu eta martxan ezarri daitezke arauak, ondasun komunalen kapazitatea ez gainditzeko eta komunalen eskuratzea berdintasunez banatu ahal izateko”. Txosten hori egin eta gero, 1990eko hamarkadan zehar Shellek klima aldaketaren existentzia eta larritasuna ukatzen zituen, faltsuzko informazioak zabalduz Global Climate Coalition sarearen bitartez bertzeak bertze, Frantak ohartarazten duenez. Erregai fosilen sektoreak ikerketak ezkutatatu eta zalantzak hauspotu izanaren frogak bat gehiago da –eta nolakoa–, ARGIA urtarrean aipaturiko ExxonMobil eta irailean Total enpresenak bezalakoa.

KLIMA-EPAIAK

2019an, Herbehereetako Auzitegi Gorenak berretsi zuen gobernuak CO2 isurketak murriztu behar dituela, klima aldaketak giza osasuna mehatxatzen duelako.

KLIMA AUZIPERATZEAK

Benjamin Franta klima-auziperatze-tan aditua da Oxfordeko unibertsitatean. Auziperatze horiek ingurumen-zuzenbidean kokatzen dira eta azken bi hamarkadetan ugaritu dira, Estatu Batuetan, Australian eta Europan batez ere. Praktika juridikoa erabiltzen dute gobernuak edota enpresa handiak klima-aldaketa leuntzeko ekimenak hartzera behartzeko. Horren bitartez jurisprudentziak sortzea da bertze helburua, ondorengo auziak irabazteko aukera gehiago emateko. Eskubide konstituzionala, administrazio-eskubidea, eskubide pribatua, kontsumitzaileen babesarako eskubidea edota giza eskubideak baliatzen di-

tuzte. Orain arte, arrakastatsuak izan diren auziek justizia klimatikoaren beharren aurrerapena eta gazteriarren klima mugimendua dituzte ardatz izan. Herbehereetan, hain zuzen, izan zen lehen auzi arrakastatsua, Urgenda Fundazioak 2015ean irabazi baitzuen gobernuaren aurka –klima aldaketa leuntzeko ahalegin eza leporatuz–. Horren ondotik gobernuak helegitea pausatu eta auzitegi gorenak 2019an berretsi zuen lehen auziaren erabakia. Gobernuaren arta beharrean oinarritu zen erabakia, eta munduko hainbat estatutan printzipio bera erabil daiteke. Shellen aurka behar hori argudiotzat erabili ezin bada ere, txosten horrek mami aski ematen du bertze klima-au-

ziperatze baterako. Berandu gabiltzan arren, bide juridikoak ere egoerari aurre egiteko tresnak dira.

Gero eta “konplotistagoak” bilakatzeko omen diren mendebaldeko gizarteetan, deigarria da erregai fosilen industriak antolaturiko munta honetako konplotak hain eskandalu guti sortzen dutela. Ikerketak bideratzea, beren konklusioak ezkatzea eta horien kontrako tesiak zabaltzea, epe laburreko irabaziak bermatzeko zibilizazioaren iraupena kolokan jartzea (“zibilizazioa gauza hauskorra dela ikus genezake” Shell dixit)... ez dirudi aski denik mundu mailako oldarrak altxatzeko. Ez ote da arazoa erraldoia zaigulako eta dakiguna ez dugulako oraindik sinesten? ●

**ZINKUNEGI
OPTIKA**

Hernani 23 · 20004 Donostia

T. 943 420 624

www.zinkunegioptika.com

'AUZOLAN' HITZAK DEFINITU BEHARKO GINTUZKE EUSKALDUNOK

Enpresa munduan egin du laneko bizi osoa –zuzendaritzetako goi-karguetan, egin ere–, eta hainbat gogoeta egina da enpresaz eta ekonomiaz. Honetaz eta hartaz galdezka joan gatzazkio, inguratzen gaituzten organizazioak hobekiago ulertu nahirik. Baina enpresari honek Euskal Herria baitu helburu, Nafarroaz eta EAEz jarduteko aukera ere baliatu dugu, gure hizkuntza eta kultura preziatuzetik abiatuz.

MIEL A. ELUSTONDO ZALDI ERO

Aitortu behar dizut ez dudala enpresa mundua ezagutzen, hainbat gutxiago enpresari eta zuzendariak ere. Ez dakit nolakoak diren ere, zein dituzten kezkak, enpresaren egoeraz gainerako arrangurak, alegia...

Ororen buru, nekaezinak dira, nekaezinak izan behar dute beren enpresa aurrera aterako badute. Eta, horrekin batera, behatzaile handiak izan behar dute, eta giza harremanetarako gaitasun berezia izan behar dute, bizi honetan ohi denez. Enpresariak, beraz, hornitzaileekin hitz egin behar du, sindikatuarekin, finantzatzaileekin... Jende askorekin! Enpresariak, edota goi-kargu batek, hitz egiten ematen du denbora guztiz gehiena. Eta, tarteka, pentsatu egingo

du. Eta horixe da nik goi-karguari eman ohi diodan lehen aholkua: "Heldu beti eginkizun inportanteenei, eta saiatu lan urgenteak kontrolpean edukitzen!".

Erraz esan duzu...

Goi-kargu bat goizean lanera sartu, eta lehen ordu erdian ez luke e-posta ireki beharko. Pentsatu ere ez. Mezuak irakurtzen hasten bazara, eta mahai gainean utzi dizkizuten paperak irakurtzen, ez duzu lehentasunezkoa egingo, hurrengo baterako utziko duzu, goizean jasotako mezu eta paperek ez dizute besterik egiten utziko eta. Goi-karguaren egitekorik behinena enpresa lideratzea da, eta enpresak bloke gisa lan egiteko, hobe da lideratu hori ekipokoa izatea. Hala ere,

liderrak eragin behar dio ekipoko lanari, eta kultura hori sortu. Erakunde bat guztiz bestela antolaturik dagoenean, bateko batzorde, besteko talde... lana mantsotu egin ohi da. Eta, luzaro, lana mantsotzeak ez dakar onik.

Lider adibiderik baduzu.

Viscofaneko fundatzailea, adibidez, Leopoldo Mitxelena, irundarra. Nire irudiko, intuizioaren jeinua, eta lider naturala. Baina ez zen neurritz gaineko liderra ere. Jendeari onena ateratzeko bidea ematen zion. Liderra guztiz erabatekoa eta zorrotza bada, besterik da kontua. Elon Musk, esaterako: jenialtasunak dituen bitartean, zoragarri, baina asmatzen ez duen egunean, porrot handiren bat jaso-

Sixto Jiménez Muniaín

ZANGOZA, 1950

Amaren aldetik datorkio Euskal Herriarekiko maitasuna, euskara eta euskal kulturaren aldeko zaletasuna. Ekonomia eta Enpresa ikasketak eginik, Nafarroako zenbait enpresatan egin du bidea, eta European goren mailaraino ere eramanez du bat edo beste. Euskara eta gure kultura laguntzen ditu, eta hainbat erakundetara hartu du parte: Nafarroako Unibertsitate Publikoaren Gizarte Kontseilua, Iura Vasconiae, Jakiunde, Eusko Ikaskuntza, Reno-Nevada-ko Unibertsitateko Euskal Ikasketen Zentroan... Iruñeko Laba elkarte-ko ongile eta kide da. *Cuestión de confianza. Más allá de la inteligencia* (Konfiantza kontua. Inteligentzia-tik harago) liburua publikatu zuen 2006an.

tzen duenean, gorriak ikusi beharrean dago, zeren, kanpotik begiraturik ari naiz, ez zait iruditzen ekiporik sortu duenik, eta sortu badu, ez du ematen ekiporearen iritzia kontuan hartzen duela ere. Beharbada bai, eta ni ez naiz ohartu, prentsan irakurtzen dudana baizik ez baitzait heltzen.

Leopoldo Mitxelena aipatu duzu. Ez nuen haren aditzerik... Egia esan, hamahiru enpresariaren izenak eskatuko balizkidate, ez nukeen zerrenda osatuko.

Leopoldo Mitxelena, Cenia igogailue-takoa duzu, Pingon garabietakoa... Gipuzkoako enpresari oso inportantea. Zuk hamahiruko zerrenda ez osatzea ez da harritzekoa, askoz ere enpresa gehiago baitago, enpresari baino. Enpresa asko, gaur egun, hirugarren belaunaldikoak ere badira, guztiz organizazio hutsak dira, ez dute enpresa espiriturik. Lehen eta bigarren belaunaldiko eragileek izaten dute espiritua enpresariala, baina enpresa hazi ahala, eta haren gidaritzara belaunaldi berriek hartu ahala, organizazioa nagusitzen da.

Beren burua ezkututzen dute enpresariak?

Baliteke. Batzuetan, neurritz gaineko diskrezioa, edo, are, gehiegizko okultismoa. Beharbada, era horretara lasaia bizi direlako, eta negozioaren kontzentratuago. Beren burua eza-gutza emanez gero, hortxe ibiliko dira haien izenak guztien ahotan, hedabideetan eta bestetan. Lasaiago bizi dira dakiten horixe eginez, beren lanari emanak bizi, baina, hala ere, uste dut gizarte-lan ederra egin dezaketela, beren lana azalduz. Gipuzkoan, adibidez, hamaika enpresa baino gehiago dituzte, eta sail ezin ederragoa osatuko litzateke haien historia kontatuz. Nafarroan ere bada halakorik, eta Azkoienara joan besterik ez duzu, edo Cintruénigora... Enpresa askoren historia aventura hutsak dira, zoragarriak, neke eta pena askori kontra egin eta atera dira aurrera. Eta, askotan, zoriak lagunduta, zeren merituak askok egiten baitituzte, baina denek ez dute arrakasta bera.

Zoria da gakoa, hortaz?

Bai, dudarik gabe. Gakoetako bat, bederen. Beti bada zer edo zer, zure enpresa arriskuan jartzen duena. Eman

dezagun, krisi handi hura [2007]. Zerbait bazetorrela aurreikusitua nuen, baina ez nuen uste dimentsio hura hartuko zuela. Edo pandemia garaia: bat baino gehiagok bezperan ireki zuten jatetxea; biharamunean, pandemia. Horri aurre egingo dionik ez da! Zoria! Muturreko kasuak dira, baina enpresa baten bidean zoriak eragin handia duela ez izan dudarik. Eta enpresaren bidean ez ezik, baita norberaren karrera profesionalean ere. Neure kasuak dut adibide.

Zein izan da zure kasua, jakin baliteke?

Kooperatiba txiki bateko zuzendari nintzen, eta harremanetan ginen Leopoldo Mitxelenaren enpresarekin. Behin, haren seme Luis Mitxelenak ni ezagutzea gertatu zen. Ingeniaria zen, oso zorrotza bere lanean. Berak eramanez zuen Viscofanera kalitatearen kultura, adibidez, eta, hain zuzen, kultura hori gako izan zen enpresak aurrera egin zezan. Elkar ezagutu orduko, elkar aditu genuen Luisek [Mitxelena] eta biok. Nik merkataritza-estrategiari buruzko ekarria egin niezaiokeela iruditu zitzaion, bata bestea osa genezakeela, eta halaxe hartu nuen enpresaren zuzendaritza. Ordu arte inoiz ez nuen neure burua hautatze prozesu batera aurkeztu, eta, ziurrenik, ez nukeen aurkeztuko ere. Zoriak ekarri zuen, ordea, biok elkar ezagutzea, eta fitxatu ninduen Viscofanerako.

Enpresa handi baten zuzendaritza hartzea ez da txori-kaka.

Bada, esango dizut: errazagoa da enpresa handi baten gidaritzara hartzea, kooperatiba txiki bat gestionatzea baino. Enpresa handi batean abokatu bat kontratatatu ezinik ez duzu, honetan edo hartan zerbait galtzeko arriskua hartu... Kooperatiba txiki batean, arriskatu, eta gauza ongi ateratzen ez bada, baliteke kooperatibak hondoa jotzea, kapitala handitzeko aukerarik ez baitago! Adibidez, errazagoa da General Motorseko zuzendari izatea, Viscofanekoa baino. Eta errazagoa da Viscofan gidatzea, 45 lagunekoko kooperatiba txikia kudeatzea baino. Are gehiago, General Motors zuzenduko nuke, baina ez dut neure burua taberna bat gestionatzeko gai ikusten. Ez baitut behar den *know how*-a. Enpresa handia gurutzontzia da, inertziak darama...

Jakin dudanez, askoz ere gehiago dira porrot egiten duten enpresak, aurrera egiten dutenak baino.

Askoz ere gehiago! Distortsio hutsa da! Ekonomia prentsa irakurri, eta bat eta bera ari dira beti, halakok kapitala handitu duela, halakok halako enpresa erosi duela, etekinak emendatu dituela... Alde zoriontsua erakusten du prentsa horrek, aurkia, baina ez girbina. Eman dezagun, *startup*-en mundua. Ez daukat datu zehatzik eskuartean, baina esango nuke *startup*-en %90 ere ez direla gauzatzen, ez dute helmuga jotzen. Eta horixe da normalena, gainera. Kontuz seme-alabari enpresari izatea gomentatzearekin: nekaezina izan behar da, ezohiko nekaezina. Enpresak ahalegin handia eskatzen du, eta aferak beti dira lehen begiratuan irudi dutena baino zai-

lagoak. Eta hastapenean, landarea ahula denean, marranta txiki bat aski da hura alferrik galtzeko. Besterik da enpresa handia denean, arriskuak bai, baina haiei aurre egiteko askoz baliabide handiagoak baititu.

Enpresa kultura handia izan da gure artean. Gipuzkoako enpresa txiki eta ertaina jarri izan dute batzuek eta besteek eredu, edo adibide. Kultura hori bada oraindik? Irauten du?

Gatazkak kalte handia egin digu. Enpresari izateko, harixe emana bizi behar duzu, misio bat da, kasik. Eta misio horrek prestigio galera ekartzen badizu, eta arerio sozialaren etiketa,

ez da erraz. Ez da hazitegi egokiena, jakina. Gatazkak kalte egin digu, hondo-hondoan. Hala ere, uste dut gizartearentzako errentagarri dela enpresaria mirestea, nahiz eta enpresarien artean ere denetarik dagoen, baita lotsagabeak eta delitugileak ere, baina, oroz lehen, nik txalo jotzen diot enpresariari, lehen belaunaldikoari, batik bat. Bosgarren belaunaldiko enpresariaren kasuan, ikusi egin behar nola jokatzeko duen. Enpresariari, hasteko, nire txaloa. Eta *startup* horietan ari diren neska-mutil gazteei ere, txapela!

Enpresariak izan duen prestigio galera aipatu duzu...

Erregimenaren parte bezala ere ikusi izan da. Baina, egia osoa esan, enpresariak ongi konpondu behar du gobernua-rekin, harreman onak izan behar ditu. Eman dezagun EH Bildu egiten dela Nafarroako Gobernuaren buru. Hemengo enpresariak, guztiz gehienek bestelako botoa emanatik ere, gisa onez konponduko lirakeke gobernua-rekin, beren negozioari komeni zaiolako, eta gizarteari beren ekarria egitea dagokielako, gobernuan zeinahi dagoela ere. Hasteko, gobernua-rekin ongi konpondu. Gero, konforme ez bazaude, hurrengo hauteskundeetan aldatzen saiatu. Baina beti komeni zaigu, denoi, gobernuak bere lana ongi egitea.

Gobernuak aipatu dituzenez gero, nola bizi izan dituzu Nafarroako eta EAEko gobernuen arteko harremanak?

Franco hil eta Trantsizioa hastean, EAEko ekonomia arras egoera larrian zen. Bazirudien EAEko industria-egitura osoa gainbehera zetorrela. Denek ere irabazlearen ondoan edota itzalean nahi izaten dute, inork ez galtzaileekin, AEBetan esan ohi denez. “Galtzaile”, gorroto dut adierazpide hori... Garai hartan, EAE “galtzaileen” bandoan zegoen, espainiar estatuan pozak txoratzen zeuden, pozak amorratzen, Euskadiren egoera txarra zela tarteko. Halaxe zabaltzen zuten lau bazterretara, desprestigioa sistematikoa zen, derrotismoa. Irudi txarra zuen, beraz, eta Nafarroan inork ez zuen harekin loturarik izan nahi. Euskara ere ETArekin lotzen zuten, gatazkarekin, atentatuarekin, biolentziarekin.

Errazagoa da enpresa handi baten gidaritzat hartzea, kooperatiba txiki bat gestionatzea baino”

Lingua Navarrorum-a ere zaku berean sartu zuen Nafarroako eskuinak.

Bai, bada! Indar handi horiek dena manipulatu zuten, euskara eta euskal kulturarekiko sentimendua, eta nik esango nuke horretan daudela oraindik, gaur egun. ETA desagertu eta hamar urtera ere, lelo bera darabilte. Uste dut zenbait jende faxistak, eta nazionalista espainolek, horixe nahiko luketela, eroren batzuek atentaturen bat edo ezegitekoren bat, beren diskurtsoa justifikatu ahal izateko. Zentzugabekeria hutsa da, euskararen etsai dira. Ez dut ulertzen.

Zer ez duzu ulertzen?

Espainolak izanik, pozik eta harro egon beharko lukete "beren" herrialdean euskara, katalana, galegoa... eta zenbait hizkera dauzkatelako. Baina, harro egon ordez, espainolaren defentsarako taldeak osatu dituzte! Euskararen "arriskutik" babesteko? Ezagutzen duzu gaztelaniaz hitz egiten ez duen euskaldunik? Edo katalanik?... Non da arriskua? Espainol kultu, ireki, etiko, demokratiko batek aberastasuntzat ikusi beharko lituzke euskara eta katalana, adibidez, eta sus-

tatu eta bultzatu egin beharko lituzke. Espainolak horrela jokatu balu, maila intelektual eta etiko handikoa dela erakutsiko liguke, baina, tamalez, ez da kasua.

Zer deritzazu kooperatibei?

Ikaragarria da kooperatiba fenomenoak Euskal Herrian. Arizmendiarrietak abiarazitako lanak zer bide egin duen joan deneko 50 urte honetan. Azken mugimenduek [Orona, Ulma] ez dute onik erakusten, puntuak galdu ditugu, oraindik alde handia kentzen diegu gisako proiektu askori, baina oraingo kooperatibak ez dira aita Arizmendiarrietarenak. Bidean galdu egin dugu, denok, eta horrek gobernuaren kezka handienetako bat izan beharko luke, baina, jakina, ez dira lau urtean zuzentzen diren gaiak, eta politikariak epe horixe du beti jomugan.

Kooperazioaren alde ari zara...

Dudarik gabe. Enpresa ere horixe da, ekipoa. Nire irudiko, ikastolatik, eskolatik beretik sustatu beharko litzateke espiritu hori. Gurean bada hitz bat: *auzolana*. Nik esatera, auzolan hitzak definitu beharko gintuzke euskaldunok. Bizitzeko manera jakin bat da auzola-

na, bizitzari aurre egiteko era zehatz bat, bizitzeko filosofia bat. Horixe azpimarratuko nuke. Eta ikastoletan ere horretan saiatu beharko lukete, haurrak gauzak elkarlanean egitera bultzatu beharko lituzkete, txikitandik. Egin dezatela zernahi, baina elkarrekin, elkarlanean. Horrela eginez gero, euskaldunok bata bestearekin kolaboratzeko dugun joera areagotuko dute, eta hobetuko. Jarrera da giltza.

Zer esan nahi duzu?

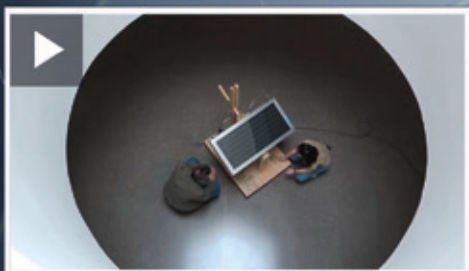
Balio zibikoak ezarri behar dira, auzolana da giltza. Gure hezkuntza sistemak jarrera landu behar du, edukiak baino askoz gehiago, horiek Interneten baitaude. Jarrerak behar ditugu: elkarlanerako aiurria, izaera eraikitzailea, kritika irekia egiteko gaitasuna... unibertsitateetan balio horiek landuz gero, garaiezinak ginateke, handik honakoak! Oinarriak dira inportante, zeren teknika ziztuan ari baita garatzen, eta gaur garatutakoa, zahartua dago bihar. Ezagutza oinarritzko batzuk, jarrera, eta etika. Eta nekaezintasuna, hasiera-hasieran esan dudanez, eta perfekzionismoa, gauzak gero baino gero hobekiago egiteko gogoia. ●

TEKNOPOLIS

Zientzia, teknologia, ikerketa eta berrikuntzari buruzko telebista-saioa

etb

Larunbata, 13:30

etb

Igandea, 11:55

Ekoizleak: eitb elhuyar

Babesleak:

Tknika

Iritziak

Teknologia, lanaren aurka

ENDIKA ALABORT
AMUNDARAIN
EKONOMIALARIA

Martxoaren amaieran, Bizkaiko kazetari ekonomiko batek Zornotzako Automotive Intelligence Centerri buruz idatzi zuen, ohiko moduan, enpresarien aldeko hautua egiten. Tira, hori ez da aipagarriena: komunikabidearen ildo editoriala da. Azpimarratzekoa dena da, deskribatzen duen lantegi esperimentalean, fabrika malguaren kontzeptua erabiltzen dela. Artikuluak bukaerako mehatxua dakar: lantegi esperimentalak ez du langilerik, ezta sindikaturik ere. Teknologia, langileen aurka.

Azken urtean teknologia eta lanaren arteko harremanaren inguruan sakontzeko aukera izan dut. Ondorioztatu dudana da bi elementu horien arteko harremana erabat konplexua dela, ikuspuntu anitzekoa, zeinean ikuspuntu historikoa nahitaezkoa den. Teknologia bizitza erraztuko digula, lan gutxiago egingo dela, edo langileak desagerraraziko dituela, funtsik gabeko profeziak dira. Kazetari ekonomikoak egindako mehatxua ere horien artean dago.

Gainbegirada labur bat eginez, sistema ekonomiko kapitalista eta langileria agertu zirenetik, kapitala saiatu da langile klasea menperatzen, hezten, beren bizibideak ezabatuta. Langileek horri aurre egin diote. Klase borroka da. Teknologia eta lanaren arteko harremanaren edozein azalpen, hori kontutan izan gabe, alferrikakoa izango da, eskasa. Kapitalak teknologia erabili du langileek

Posible izango da
aurrerapen teknikoak
energia-iturri merke eta
eskuragarriak gabe?
Zer gertatzen da
teknologia horiek
sortzeko behar diren
materialekin?

ekoizpen prozesuarekiko zuten kontrola eta ezagutza hausteko, eta gatazka horretan langileak hartutako erresistentzia estrategiak anitzak izan dira.

Sarritan aipatzen den kasua ludditea izan da. Teknologia berrien aurkako pertsonen adibide gisa jarri izan dira, makina berrien aurka zeudenak. Ludditek bilatzen zutena zen, euren lan eta bizi baldintzak mehatxatzen zuen teknologia-sarrera baten aurrean, posizio hobea lortzea, geratzen zitzaientzako botere apurra defendatzen. Ez zeuden teknologiaren aurka, gakoa da bazekitela teknologia jakin batzuek nolako eragina zuten euren lanaren gainean. Azken horren aurka erantzuten zuten. Hasieran zerbait sinplea dirudiena, konplexuago egiten da. Laburbilduz, aurrerapen teknologikoen eta klase borrokaren arteko

harremana korapilatsua da, eta ezin da ikuspegi bakar batera mugatu.

Hala ere, faktore batzuk analisiaren esparrutik kanpo utzi ohi dira. Posible izango da aurrerapen teknikoak energia-iturri merke eta eskuragarriak gabe? Zer gertatzen da teknologia horiek sortzeko behar diren materialekin? Eta hemen, kapitalismoaz ari gara, gaur egun ezagutzen duguna, nahiz eta berdez apaindu. Argi dago klima-aldaketa garapen kapitalistaren ondorio bat dela, eta gauzak dauden bezala, esan genezake itzulezina dela. Bestetik, material zehatz beharrak eta horien urritasunak zailtzen jartzen dute norabide horretan jarrai ote dezakegun. Garapen teknologikoari salbazio-taula gisa heltzen zaion hazkunde ekonomikoak argitu nahi ez diren mugak ditu. Horregatik, langile eta sindikaturik gabeko lantegiaren kasuan, funtsezkoak diren baldintzak eta mugak isilean gordetzen dira.

Bizi dugun testuinguruan, gakoa da ekonomiko hainbat sektore nola birmoldatu jakitea, ez langile gabe funtzionatu duten enpresetan pentsatzea. Ez dago konponbide teknokratiko eta teknofilo posiblerik, helburua guztiontzako irtenbide bat lortzea bada. Teknologia lanaren zerbitzura jartzeko garaia da, eta ez kapitalaren zerbitzura. Baina horrek azken deribatura garamatza: kapitalismoa historia liburuetara bidaltzea. ●

Erosi

AMANCAY GAZTAÑAGA
SORTZAILEA

ANTTON OLARIAGA

Erosi jertse bat, galtza batzuk, zapatak, autoa, etxea, sofa, telebista handi bat eta manta bero bat sofán botata zaudenean telebista handi hori goxo ikusi ahal izateko. Erosi *doritos* pakete bat, garagardo batzuk eta lagunekin konpartituko duzun pizza.

Erosi. Erosi zure ondorengoa. Erosi zure seme-alaba izango dena. Erosi zure ondorengoa izango duenaren gorputza.

Aukeratu emakumea eta erosi. Aukeratu non eta nola izango duen emakume horrek, zurea izango den hori. Zeurea. Zeure-zeurea. Zeuk nahi duzun bezalakoa. Aukeratu emakumea eta erosi. Aukeratu nor den bera eta nolakoa den. Aukeratzan hasita, aukeran nahiago *a la carta* izatea.

Erosi. Erosi gorputzak. Erosi gorputz horien zatiak. Erosi bere sabela eta uteroa. Erosi umetokitik aterako duen bagina. Erosi bizitza bat. Erosi arima bat. Erosi gorputz bat. Erosi zure seme-alaba.

Dirua trukatu, tratu horretan esku-mena izango duten guztiekin; eta badi-ra batzuk, bai.

Noski, hau guztia ongi programatuta dagoen zerbait da. Aseptikoa. Garbia. Zuria, beti zuria.

Dirua trukatu pertsonekin, ez al da ba hori kapitalismoaren funtsa?

Mugitu dadila dirua, horrela pertsona horrek, agian, jertse bat, zapata batzuk, sofa eta telebista ikusteko manta goxo bat eros ditzake. Edo ziurrago dena: bizitza aurrera ateratzeko eta ez itotzeko erabili dezake diru hori. Agian bere burua salbatzeko? Edonola ere, dirua trukatu, hori da eta garrantzitsuena.

Aukeratu egin duzun hori justifikatzeko beharrezkoak diren ideia eta pentsamendu guztiak. Barneratu. Zeure burua lasaitu, "dena ongi dago" batekin.

Erosi ume bat. Sortu ume bat zerotik. Pila bat daude maitatuak izateko zain, baina zuk, sortu bat gehiago.

Daudenak ez dira interesgarriak. Daudenak, jada existitzen direnak, ez dira zeureak. Ez zeure-zeureak. Beste batzuenak dira. Eta auskalo nor diren beste horiek, ezta?

Hau, erosi duzun hau, zeurea da. Zeuk aukeratu duzu. Jertsea, etxea eta manta bezala.

Erosi zure ondorengoa. Erosi bizitza bat. Erosi arima bat. Erosi gorputz bat.

Aukeratu emakumea eta erosi zure ondorengoa eramango duen sabela.

Askotan idatzi eta berridatzi dut testu hau. Iritzi-artikuluak idaztea ez da gauza erraza. Zeure ideiak publiko egiten ari zara... eta ez al da hobe, garai hauetan, ostruka bat bezala burua

ezkutatu eta gauza batzuen aurrean posizio klarurik ez izatea?

Bestalde, zergatik hitz egin orain honetaz? Zenbat gizonetako "zurik" erabili dute praktika hau familia bat osatzeko? Zergatik, orduan, Anitak egin duenean izan dut hitza hartzeko adorea? Egia esan behar badizuet, denbora da gai hau hona ekartzeko gogoia nuena, baina ez nintzen ausartzen, eta orain "masak" ematen didan indarra erabiliko dut burua lurretik atera eta nire iritzia emateko.

Lagun asko ditut inguruan guraso izan nahi dutenak eta ezin dutenak... Ulertu dezaket horrek ekar dezakeen frustrazioa eta mina. Bai, badakit, ni ez naiz ama eta askok esango dute ezin dudala imajinatu ere egin zer den familia bat izateko bulkada sentitu eta ezin gauzatzea.

Ez naiz ama, baina badakit zer den frustrazioa, nik ere baditut nahiak eta gogoak eta ondo dakit zer diren lortzen ez direnean sentitzen dituzun mina eta dolua.

Familia bat osatzearen ideia ez da eskubide bat, desio bat da, gogo bat da. Horregatik, asko beldurtzen nau nire inguruan praktika hau geroz eta gehiago hedatzen ari dela ikusteak.

Diruak dena eros dezake? Erosi neza-ke nik nire desiorik eroena? ●

Ama Birjina barrez

JOSE IGNAZIO
ANSORENA
TXISTULARIA

Gaztetako txistea. Apostoluak txalupan, Jesus ikusi dute eurengana hurbiltzen oinez ur azalaren gainean. Pedro, Maisua imitatzen, uretara abiatu, baina hondoratu egiten da. Orduan, Jesusek haserre: "Txotxolo, arroken gainetik ibili, miraria izorratuko didak eta".

Antzeko asko, batzuetan lodi samarrrak ere, entzun izan ditut pertsona erlijiosoen artean, beti barre sanoez onartuak. Bruce Marshall idazlearen esaldia: "Inoren fedea ez da benetakoa haren inguruko txistek egiten hasten den arte".

Naizen kristau katoliko, apostoliko eta erromatar honek aitortu behar dut *Ama Birjina* esamoldea bera nerabezarotan *contraditio in terminis* iruditzen zitzaidala, absurdoa. Geroago ulertu nuen, dogmak dogma, horrelako baieztapenek esanahi literarioa izan dezaketela, eta historiaren eta kulturen garai batzuen baitan gorespentzat eman behar direla, ez dela beharrezkoa *sensu stricto* hartzea.

Haurdunaldi subrogatuaren kontua sortu zen arte. Eta egia balitz? Antzinako xamanek edo profetek ere izango al zuten amatasun birjinalaren sekretua? Hainbeste memelokeria agertzen dituzten modako nobela historiko-mitologikoei badute hemen pagotxa.

Aste Santu giroan, komediantek katalan batzuk *Virgen del Rocío* alproja samar atera zuten esketx batean. Horixe festa

antolatu zena! Andaluziarrei iraina egitea zela eta ohiko erretolika. Nik esketxa ikusi eta barre egin nuen, andaluziarrei inongo burla kontzientziarik gabe. Arantzazu, Idoia, Estibaliz edo Arantzetakoarekin egin izan balute ere, ez zidakeen minik emango. Komiko ibili nintzen urteetan, ordea, ziur aski ez nukeen horrelakorik antzeztuko. Xehatuko dut.

Umoregintzan funtsezko hastapenak hauek dira: 1. Edonor, edozer eta edozein egoera erabil daiteke barrea sortzeko. Mugarik gabeko umore sormena. 2. Barrea eta umorea botikak bezain baliotsuak direnez osasun fisiko eta mentalerako, Hipokratesen printzipioa ere atxiki behar zaie: *primum non nocere* (aurrenekoa, kalterik ez eragitea). 3. Komunikazioaren arauak sailhetsezinak dira. Komikoak asmatzen ez badu, bere profesionaltasunaren akatsa da eta kexu egiteko eskubiderik ez du. 4. Komediantek bere burua definitu egiten du aurrekoetan egiten dituen aukeretan. 5. Eta jasotzaileak berea, duen erantzunarekin.

Oraingo honetan asaldatutako gehienak politikariak izan dira, baita Eliza maite ez dutenak ere, eskuin muturretik ezkereraren ertzerraino... eta hauteskunde garaian. Kokoteraino naukate. Lasaitzeko, zalantzan nago zer kantatu barrez begiratzen duen Ama Birjinari, *Agur Jesusen ama* edo *Salve Rociera*. Agian latinez: *Salve Regina*. Hirurak ezin ederragoak. ●

03:28

ITXARO BORDA
IDAZLEA

Gauetz gobernatzen duten presidenteak badira. Trump, adibidez; ordu gutxitan baino ez zuen lo egiten, eta gero, Twitterren mezuak igortzera lehiatzen zen mentsa bezala. Macron ere halakoxea da: lau oren baizik ez ditu lotan gastatzen eta gainerakoan lanean omen dabil, edo gutariko askoren plantan, insomnio gauetan, mexikar telesail odoltsuak irensten. Ez dira baitezpada etsenplurik hoberenak.

Apirilaren 14an, arrastiriz, eman zuen bere erabakia Kontseilu Konstituzionalak, botere politiko-ekonomikoen aldekoa bistan dena, hotza, psiko-malgorra. Macronek biharamunean bertan,

goizeko 03:28ean, ilunaz balia, promulgatu zuen Egunkari Ofizialean, jada forzepsekin iraganaraztea lortu zuten erretretan erreformaren testua. Eta gu, hiritar soil, loti eta alferrok, larunbat azkorrian, irratia piztu eta algara zaintsutan, Jupiterrek legea "katiminian" ofizialdu zuela jakitean. Elisioko perbertso-narzizikoa ebasle baten antzera aritu zen, bere buruaz net harro ez bailitzan.

Neoliberalismoak, naski, loa ere baliogabetu nahi digu, errentagarria ez delako. Lo egitea, alta, ona da norberaren baitan enpatia eta esku-zabaltasuna sustraitzen laguntzeko. ●

Hogeita hamalau urte igaro eta gero

MATI ITURRALDE
MEDIKUA

Pasa den martxoaren 25ean ofizialki bukatu zen euskal presoek sakabanatzea. *El País*eko lerroburuaren arabera, "34 urte igaro eta gero, Espainiako Barne Ministerioak amaiera eman dio ETako presoek sakabanatzeari". Euskal Herriko komunikabideek ere datoren berri eman zuten, eta aldi berean, alderdi politikoek beren irakurketa plazaratu zuten. Esaterako, EAJk, ohi bezala, berriz ere abagunea erabili zuen adierazteko euskal presoek gogoeta egin behar zutela eta egindako minagatik barkamena eta aitormena eskatu. Bere aldetik, EH Bilduk "garaipen moral" gisa nabarmendu zuen data.

Gorabehera horiekin, nire oroimenaren makina martxan jarri zen. Nire lehenengo bidaia Espainiako espetxe batera 1980an izan zen. Carabancheleko ateetan topatu nituen emakume ijitoek eta euskaldunek gauza asko irakatsi zizkidaten, eta, nolabait, emakumeen lankidetzari buruzko nire lehenengo ikasgaia izan zen. Gero, bidaia ugaritu ziren, bai eta kilometroak ere. Horrela, urteetan, asteburuero nire bizitzan erritual bat instalatu zen: hitzorduak, paketeak, deiak, ordu txikitako irteerak berandu

Sakabanatze-politikaren
justifikazioak
entzuten ditudanean,
sekulako amorrua
sentitzen dut, eta aldi
berean, etsipena

ez heltzeko... Eta orain konturatu naiz inoiz ez niola neure buruari galdetu mendeku horren esanahiaz.

Nire asteburuko errituala bukatu, eta nire bizitza normaltasunera itzuli zen, baina asteburu askotan gogoratu izan ditut maitasunaren ibiltariak. Asko errepideetan zahartu dira, batzuek osasuna eta bizitza ere galdu dute... eta dena ezerezen truke.

Horregatik, sakabanatze-politikaren justifikazioak entzuten ditudanean, sekulako amorrua sentitzen dut, eta aldi berean, etsipena. Nire ustez, eskubideen

urraketa bukatzea 34 urte igaro eta gero, ezin da "garaipen moralizat" hartu. Are gehiago, oraindik ere agintariak adieraztea sakabanatzea ezarri zutela ETaren zuzendaritzaren presioa arintzeko, iraingarria iruditzen zait.

Sakabanatzea finkatu zuten terrorismoaren aurkako gerra-tresna bezala (horretarako, estatuko agintariak EAJren ezinbesteko laguntza izan zuten), eta erabilpenak suposatu zuen pertsona kolektibo baten oinarritzko eskubideak urratzea. Ez zen legala, ezta bidezkoa ere; ez duela 34 urte, ezta gaur egun ere. Ez borroka armatua zegoenean, ez ETAren desagitea eman eta gero. Zeren eta botereek giza eskubide indibidualak eta kolektiboak baldintzatzen dituztenean, inor ez baitago seguru; eta Euskal Herrian ongi asko dakigu hori.

Hemendik aurrera, euskal presoek lagunak eta senitartekoek ez dute hainbeste kilometro egingo, eta haien bizimodua, segur aski, pixka bat errazagoa izango da. Urte gehiegi pasatu dira, eta tamalez, batzuk ezin izan dira honaino heldu... 34 urte hauetan, sakabanatze-politika kriminala izan delako. Ez dezagun ahaztu! ●

HILTZERA KONDENATZEN GAITUZUE

#JaurlaritzaKonplizea #NafarroakoGobernuaKonplizea

STOP ENPRESARIEN INPUNITATEARI!

ELA
EUSKAL SINDIKATUA

AIXITA III. BERTSO SARIKETA 2023

Maiatzak 6, larunbata, 18:30ean

KULTUR ETXEAN - IRURTZUN

AITOR
ETXEBARRIAZARRAGA

AMAIA
ITURRIOTZ

MADDI
SARASUA

PERU
ABARRATEGI

EGOITZ
GOROSTERRAZU

SARAI
ROBLES

KANPORAKETA SAIOA
Atsedena
BURUZ-BURUZKOA

BABESLEAK

Bi Ahizpak s.a.

Mank

Gobierno
de Navarra

Nafarroako
Gobernua

LABORAL
KUTXA

HEDABIDE LAGUNTZAILEAK

berria

ARGIA

GASTEIZKO PP-KO KIDE GUSTAVO ANTÉPARA

Obra “klandestinoak” legez kanpoko pisu turistikoetan

Gasteizko Udalak hiru espediente behintzat ireki dizkio Gustavo Antépara presidente den Luxury Rental Apartments enpresari, Alde Zaharreko Pintore eta Hedegile kaleetako hiru etxebizitzatan “obra klandestino” handiak egiteagatik. Pintore kaleko etxebizitzak pisu turistiko bezala ari da ustatzen aspalditik, horretarako baimenik ez badu ere. Antépara, batetik, Gasteizko PPko kide esanguratsua da. Zinegotzi izan zen 2016-2019 aldian, eta maiatzeko hauteskundeetarako Araba zein Gasteizko zerrendetan doa. 2015etik 21 Zabalgunea sozietate publikoko administrazio kontseiluko kidea da PPren ordezkari gisa; bertan hartzen dituzte hirigintzari loturiko erabaki nagusiak Gasteizen. Bestetik, Alde Zaharreko etxebizitzak turistifikatu ahal izateko udal araudiaren aldaketa bultzatu du Antéparak, Arabatur elkartearen bitartez eta elkarteko presidente Pilar Perosanzekin lankidetzaz zuzenean. Hori guztia frogatzen duten dokumentuak eta lekukotzak eskuratu ditu ARGIAk.

 ZIGOR OLABARRIA OLEAGA

2022ko azaroaren 17ko goiza: udaltzainen patruila bat Gasteizko Alde Zaharreko Pintore kaleko atari batera hurbildu da inspekzioa egitera. Bizilagun batek udalera deitu du salatzeke etxebizitza batean ustez legez kanpoko obrak egiten ari direla. ARGIAk eskuratu duen Udaltzaingoaren egun hartako informean jaso zutenez, langileetako bi,

“patruila ikustean, korrika igo dira etxebizitzara, hondakinak atarian utzita”. Udaltzainak hirugarren pisuko etxebizitzara igo eta obra ikusi dute: “Etxebizitzaren eraberritze integrala burutzen ari dira. Barneko patiora ematen duen fatxadaren horma eraitsi dute”.

Azken hilabeteetan beren etxeen ondoko obrak mesfidantzaz bizi dituzten

hiru auzokiderekin hitz egin du ARGIAk. Horietako bat da, gainontzekoekin hitz egin ostean, udalera deitu zuena. Udaltzainez gain udaleko arkitekto bat eta suhiltzaile bat ere hurbildu ziren atarira egun hartan. Udal arkitektoak bisitaren txostena egin zuen, eta horretan oinarrituta ireki zuen espedientea udalaren Lurraldearen eta Klimaren Aldeko Ekin-tzaren Sailak lau egun beranduago, azaroaren 21ean. Espedientea ez, espedienteak, pluralean, bi baitira.

Izan ere, hirugarren pisuko lanak aztertzean, atari bereko bigarren pisuan aurretik antzeko lanak egin zirela ikusi zuen arkitektoak bizilagunen etxetik (“bao handi bat ireki da, ia fatxada osoa hartzen duena. Kristalen bidez, berritze lanak ikusten dira, ziurrenik apartamentu osora zabaltzen direnak”). Arkitektoaren susmoa zuzena zen eta obra horiek hirugarren pisukoak baino sei hilabete lehenago egin ziren, 2022ko maiatzaren 27ko argazki batek frogatzen duen moduan, bizilagunek aterata: argazkian ikusten dira barne patiora ematen duen fatxada osoa eraitsita eta etxebizitzaren barnealde osoa obretan; bizilagunen esanetan, zenbait astez luzatu ziren lanak.

OBRA “KLANDESTINOAK” GELDIARAZI

“Egiten ari diren obrak klandestinoak dira” (2006ko Lurzoru eta Hirigintza legearen arabera), diote bi espedienteek bigarren eta hirugarren pisuko etxebizitzetako obrez, hurrenez hurren. Ondorioz, “lizentziarik gabe egiten ari diren

Irudi handian, 2022ko maiatzean Pintore kaleko atariko bigarren pisuan baimenik gabe egindako obra handiak. Irudi txikian, urte bereko azaroan baimenik gabe egindako obrak atari bereko hirugarren pisuan.

AUZOKIDEAK

obrak berehala geldiarazteko” agindu zion udalak jabeari. Hilabeteko epea eman zion obra bakoitza legeztatze, lizentzia eskaria aurkeztuta.

Atariko pisu guztien jabea –lau etxebizitza, lau solairutan banatuta– Luxury Rental Apartments S.L. enpresa da. Enpresaren sortzaile eta jabeetako bat Gustavo Antépara Benito da, 2007tik eta 2022ko uztailaren 1era arte “administratzaile bakarra” izan da, eta presidente kargua du egun. 2022ko azaroan hainbat aldiz izan da Pintore kaleko obrak bertatik bertara ikuskatzen, auzokideen esanetan. Antépara hirigintza arloko erabaki nagusiak hartzen dituen 21 Zabalguneako sozietate publikoko administrazio kontseiluko kide da. PPko politikari eta enpresaria, azkenik, Alde Zaharreko etxeen turistifikazioaren bultzatzaile nagusia da Pilar Perosanzenkin batera, lobby lana egiten duen Arabatur elkartearen bitartez (2021eko ekainean *Nor dago Gasteizko etxebizitza turistikoaren lobbyaren atzean?* ikerketa erreportajeaz azaldu genuen bezala).

ARGIA Antépararekin harremanetan jartzen saiatu da erreportaje honen informazioaren inguruko bere iritzia ja-

sotzeko, baina ez du lortu. Luxuryk bere webgunean ematen duen telefono mugikorren zenbakira deitu eta enpresako presidentearekin hitz egitea eskatuta, telefonoa hartu duen pertsonak ukatu du Antépara presidentea denik; ordea, ARGIAk eskuratu du Luxuryk merkataritza-erregistroan aurkezturiko urteko memoria, eta honakoa irakurri daiteke bertan: “2022ko ekainean sozietatearen Ohiko Batzar Orokorra bildu zen (...) Aho batez hartu ziren erabaki hauek: a) Gustavo Antépara Benito izendatzea presidente eta Pilar Perosanzen Lozano

idazkari”. Ziurtagiria Perosanzenk sinatua dago. Galdetuta telefonoz bestaldeko pertsonari Antépararen kontaktua eman ezean bera prest dagoen ARGIArekin hitz egiteko Luxuryren izenean, uko egin dio gonbitari. Horrez gain, sare sozialetan zuzenean idatzita Antéparari, ez du erantzun.

Luxuryren aurkako espedienteak Lurraldearen eta Klimaren Aldeko Ekin-tzaren Saileko zinegotzi ordezkariak sinatuta daude, Ana Oregi jeltzaleak, udaleko bigarren alkateorde ere badena. Antépararekin esertzen da Oregi 21 Zabalguneako administrazio kontseiluan, hiriarren hirigintza gidatzeko: Antépara PP ordezkatzuz, Oregi presidente gisa.

Pintore kaleko etxebizitzetan obrak egiteko erabilitako modua ez da kasu isolatua. Luxuryk Hedegile kalean etxebizitza bat du jabetzan, eta jokabidea errepikatu egiten da: 2022ko urriaren 13an Udaltzaingoak baimendu gabeko eraberritze lan integralak atzeman zituen. Azaroaren 4an espediente ireki zion udalak: obrak “klandestinoak” geldiarazteko agindu eta legeztatze hilaeteko epea eman zion, Pintore kalekoekin egin moduan.

LEGEZTATZEKO ORDUAN IRUZUR BERRIZ ERE

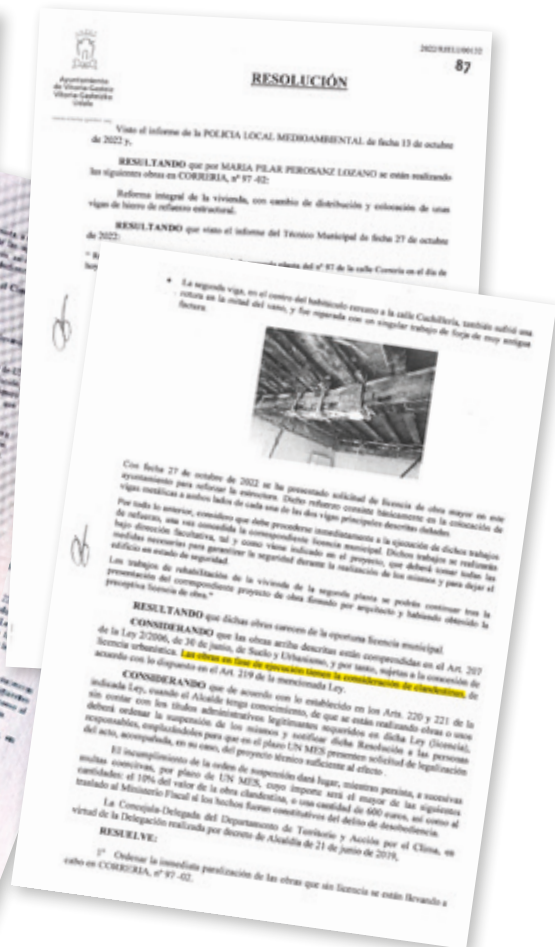
Ordutik Luxuryk obrak legeztatzeke pausak eman ditu, baina lanen izaera eta garrantzia ezkutatzaren jarraitu du. Pintore kaleko hirugarren solairuko obrei dagokienez, Luxuryk Munta txikiko obren Erantzukizunpeko Aitorpena (MEA) aurkeztu zuen udalean azaroaren 24an, besteak beste lanek fatxadari ez ziotela eragiten ziurtatuz, ageriko gezurra dena auzokideen argazkiek erakusten duten moduan. Baina MEA batek ez du baimentzen ez etxebizitza baten barne hormak botatzea, ez fatxadako leihoen zabalera handitzea (jada egina dagoena): udalak atzera bota zuen MEA eta lizentzia urbanistikoa aurkezteko eskatu zion Luxuryri, arkitekto batek sinatutako proiektua behar duena. Otsailaren 7an aurkeztu zuen proiektua Luxuryk. Atari bereko bigarren pisuko obrei dagokienez, ARGIAk eskuratutako informazioaren arabera Luxuryk ez du lanak legeztatzeke pausorik eman udalak ezarritako hilabeteko epearen barnean.

Hedegile kalean antzera jokatu du Luxuryk. Azaroaren 22an MEA bat aurkeztu zuen obrak legeztatu nahian, baina udalak atzera bota zuen. Ondoren, bai, lortu zuen lizentzia, baina gezurra tarteko: 2023ko urtarrilaren 30ean udalak inspektzioa egin zuen etxebizitzan: "Ikus daiteke lizentzian jasotakoak baino obra gehiago ari direla egiten (...) Jarduera horiek ez daude jasota aurkeztutako aurrekontuan". Obrek gainera beheko etxebizitzetan eta atariko eskaileretan kalteak eragin dituztela ere jaso du txostenak. Hori guztia aintzat hartuta: "Txosten hau Hirigintza Diziplinako Unitateari helarazi zaio, egin beharreko jarduketak egin ditzan".

LEGEZ KANPOKO PISU TURISTIKOAK

Luxuryk bere webgunean (luxuryvitoria.com) etxe turistiko bat iragartzen du Hedegile kalean, zenbakirik zahaztu gabe, eta erregistroetan ikusita bertan ez duela beste jabetzarik, ondoriozta daiteke enpresaren asmoa dela etxebizitza hori etorkizunean pisu turistiko gisa ustiatzea. Webgunean ez dago etxebizitza horren esteka aktibo gaur gaurkoz. Pintore kaleko pisuak, aldiz, aspalditik ari da alokatzen pisu turistiko bezala.

Gasteizek ez du etxebizitza turistikoaren araudirik onartuta gaur gaurkoz. Indarrean dagoen Hirigintza Antolamenduko Plan Orokorra (HAPO) 2003koa da

*"Egiten ari diren obrak
klandestinoak dira",
diote Gasteizko Udalak
Luxuryri ireki dizkion
hiru espedienteek*

eta espresuki debekatzen ditu etxebizitza turistikoak. Baina bilakaera politiko eta juridiko labirintikoa tarteko -azaltzen luzea eta erreportaje honen xedetik kanpo geratzen dena-, hainbat lizentzia ukatu zein onartu dituzte 2016az geroztik Gasteizko Udalak eta Eusko Jaurlaritzak. Edonola dela, Jaurlaritzako Turismo Sailak zein udaleko Eraikuntza Zerbitzuak ARGIAri baieztatu diotenez, etxebizitza turistiko bat legezkoa izateko ezinbesteko baldintza argia da: etxebizitza altan emana egotea Jaurlaritzaren Euskadiko turismo enpresa eta establezimenduen Erregistroan.

Gasteizko Luxuryren webgunean lau "apartamentu turistiko" iragartzen dira Aitzogile, Arkupe, Zerkabarren eta San Prudentzio kaleetan. Pisu horiek Jaurlaritzaren erregistroan alta emanda daude. Beste hiru ere iragartzen dira, baina "denboraldietarako apartamentu" izenpean, "turistiko" hitza gabe: San Antonio kalean bat, eta bi Pintore kalean. Ikerketa Alde Zaharrera mugatuta, Pintore kaleko etxebizitzak ez daude izena emanda Jaurlaritzaren erregistroan (eta atarian ez dago jarrita derrigorrezkoa den VT plaka); baina etxebizitza turistiko bezala alokatzen dira. Are gehiago, bi ez, hiru dira egiazki eskaintzen diren apartamentuak Pintoreko atarian. Frogak ugariak dira:

- Alokairu turistikorako Gites, Vacationrenter eta Booking webguneetan, "Luxury Pintoreria Vitoria" goiburupean hiru apartamentu iragartzen dira erreportaje hau idazteko orduan.

- Booking webgunean erabiltzaileek utzi dituzten balorazioak irakurrita jakin daiteke turistek alokatu izan dituztela Pintore kaleko 1., 2. eta 4. solairuetako pisuak. Azken iruzkina 2023ko otsailaren 5ekoa da, eta lehena 2021ko ekainaren 26koa.

[List your property](#)
[Owner's portal](#)
[English](#)
[€](#)

[Rentals](#)
[Bed & Breakfast](#)
[Saved](#)
[Share](#)

[Home](#) > [Rentals Spain](#) > [Rentals Basque Country](#) > [Rentals Vitoria-Gasteiz](#)

Luxury Pintoreria Vitoria

72 Pintore Kalea - 01001 VITORIA-GASTEIZ (Basque Country, Spain)

3 apartment
35 to 75 m²

2 to 4 people
(total 10 people)

Check in

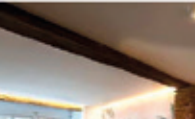
Check out

People

[Availability and rates ▶](#)

- ✓ Instant confirmation rental Vitoria-Gasteiz
- ✓ No booking or credit card fees

We speak   (online since April 2021)
 License number : EVS-130

Health information ▼

This establishment has taken additional health and hygiene measures to ensure you have a peaceful stay.

General information

Pets not accepted

✓ Check-in : 15:00 - 00:00

✓ Check-out : 08:00 - 11:00

✓ Free Wi-Fi

✓ Laundry facilities

*Pintore kaleko
etxebizitzak ez daude
izena emanda
Jaurilaritzaren
erregistroan; baina
etxebizitza turistiko
bezala alokatzen dira*

Politikaren arloan, besteren artean, Javier Marotoren ordeztatu zen PPko zinegotzi 2016an 2019 arte, eta maiatzean egingo diren hauteskundeetan PPren bi zerrendatan doa: Araban (hamalagarren postuan) zein Gasteizen (zazpigarrenean). Gasteizek dituen hiru sozietate publikoen administrazio kontseiluetakokide da PPren ordezkari bezala: garraio publikoaren (TUVISA); udal uren sozietatean (AMVISA); eta hirigintzaz erabakitzen duen 21 Zabalgunean (azken honetan, 2015etik). Vital Kutzako administrazio kontseilukide izan da.

Pilar Perosanz, etxebizitzen turistifikazioaren bultzatzaile nagusi den Arabatur elkarteko presidentea, Luxuryren administratzaile bakarra da

2022ko uztailaren 1ean Gustavo Antéparak Luxury Rentals Apartments enpresako “administratzaile bakarra” izateari utzi zion, eta bere postua Pilar Perosanzek hartu zuen. Perosanzek Pintore eta Hedegile kaleetako etxebizitzetako obren izapideak egin ditu udalean Luxuryren izenean. Perosanz Arabatur elkarteko presidentea da; elkarteak lobby lana egiten du udalak Gasteizko eta bereziki Alde Zaharreko etxebizitzaren turistifikazioa onartu dezan. Perosanz eta Antépararen arteko lotura estuak azaleratu zituen ARGIAk *Nor dago Gasteizko etxebizitza turistikoaren lobbyaren atzean?* ikerketa erreportajea: orain, lankidetzaz zuzenean ari direla frogatzen dute ARGIAk eskuratutako informazio berriek.

“Aho batez erabaki da Gustavo Antépara Benito sozietatearen administratzaile bakarra kargutik kentzea, bere kudeaketa osorik onartzea eta egindako lanagatik eskerrak ematea (...) Era berean, aho batez erabaki da Pilar Perosanz Lozano andrea sozietatearen administratzaile berri izendatzea, epe mugagaberako”. Horrela jasotzen da 2022ko uztailaren 1eko Luxuryko bazkideen Batzar Orokor Unibertsalaren aktan, merkataritza-erregistroak aldaketa onartuz sinatutako dokumentuan.

ADMINISTRATZAILE ALDAKETA, JARDUN BERA

Antépara enpresaren administratzaile bakarra izan da sorreratik, sozietatea izena eta xedea aldatzen joan bada ere. 2007an Grupo Editorial y Comunicaciones Enea sortu zen (GECE). Ordura arte Grupo Enea Editorial S.C. zuen izena. Luxury izena 2019ko irailean

hartu zuen sozietateak. Errepor-taje honetako ikerketa esparrura mugatuta, 2022ko uztailaren aurretik, Antépararen administraziopean, Luxuryk Pintore kaleko jabetzak etxebizitza turistiko bezala ustiari ditu legez kanpo, eta bigarren solairuko etxebizitzaren eraberritze lan integrala burutu du baimenik gabe. Uztailaz geroztik, Perosanzen administraziopean, etxebizitzaren legez kanpoko ustiaketa mantendu du Luxuryk, eta baimenik gabeko obrak egin ditu Pintore zein Hedegile kaleetako etxebizitza banatan.

Udala legez kanpoko obrez ohartu ondoren eta horiek legeztatze saiakeran, gainera, Perosanzek udalari aurkeztutako izapideetan lanen inguruko hainbat gezur eta omisio ageri dira. Horietako batzuek (ez guztiek) ohartu da obrez arduratzen den Lurraldearen eta Klimaren Aldeko Ekin-tzaren Saila, eta baimen batzuketza botatzeko motibo izan da.

pararen Luxury. Ikusteke dago zertan amaitzen den kontua, espedienteak eta isunerako aukerak tarteko.

Etxebizitzak turismorako legez kanpo ustiari dagokionez, Luxuryk Pintore kaleko etxeak alokatuz urteotan izan dituen sarrerak ez balitu deklaratu, berriz ere altxor publikoari egindako iruzurraren aurrean aurkituko ginateke.

ALDE ZAHARREKO TURISTIFIKAZIOA JOKOAN

Gasteizko Alde Zaharreko pisu turistikoaren eremua arautu gabe dago egun. Hiri osokoaren antzera, baina Alde Zaharrak araudi propio berezitua du hirigintzari dagokionez, Alde Zaharreko Birgaitze Integrakerako Plan Berezitua-ren (BIPB) bitartez. 2020ko otsailean onartu zuen udal gobernuak, behin-behinean, BIPBren hamahirugarren modifikazioa. Bertan zehazten da atari bakoitzeko pisu turistiko bakarra egon daitekeela, eta lehenbiziko solairuan izan behar duela halabeharrez. Hiru hila-betera, maiatzean, Alde Zaharraren turistifikazioa bultzatzen duen Arabatur elkarteak alegazioa jarri zion arau-

*Zentzuzkoa al litzateke
udalak etxebizitza
turistikoaren araudia
aldatzea pisu
turistikoak legez kanpo
ustiatzen dituzten
pertsona batzuen
interesei men eginez?*

diari: eskatu zuen auzoko etxebizitza guztiak erabilera turistikora bideratu ahal izatea edo, hori onartu ezean, atari osoak turistifikatzeko aukera izatea, etxebizitzaren jabe guztiek horrela nahi izanez gero. Alegazioak Luxuryren interesekin bat egiten du guztiz (Pintore kaleko atariko lau etxebizitzak 2018an

erosi zituen), eta ez da zori kontua: Arabaturaren eta Luxuryren zein Antépara eta Perosanzen arteko arteko harremana aspaldikoa, zuzena eta estua da.

Udal gobernuak 2020ko uztailaren erantzun zion alegazioari, eta bigarren aukera onartu zuen, alegia, atari osoak turistifikatzeko aukera. Pintore kaleko atariko etxebizitzak turistifikatzea ahalbidetzen zion horrek Antéparari. Baina auzoko bizilagun eta elkarteak izan ziren orduan alegazioak aurkeztu zituztenak: bildu zituzten 136 alegazioetan, debekua mantentzea eskatzen zuten. Bi urte eta erdi igarota, udalak ez du oraindik erabakirik hartu.

Arabatur lobby lana egiten ari da, alegazioak aurkezteaz gain udaleko alderdi politikoekin bilduz, besteak beste. Gako nagusia, edonola, udalean dago: zentzuzkoa al litzateke udalak araudia aldatzea alderdi baten ordezkari gisa 21 Zabalgunean eserlekua izan eta ilunkeria aritzen diren, obrak “klandestini” egiten dituzten, udalari eta altxor publikoari iruzur egiten dieten eta pisu turistikoak legez kanpo ustiari dituzten pertsona batzuen interes pribatuei men eginez?

“ ”

Lotsagarria litzateke etxebizitza turistikoen araudia pertsona horiek baldintzatzea

MANU ARAKAMA

Gasteiz Txiki auzo elkarteko presidentea

Hamarkadak dira Gasteizko Alde Zaharreko eragile eta auzokideek salatzen dutela udaletik bultzatzen den auzo eredua, turismoan eta gentrifikazioan oinarrituta. Eredua horren azken aurpegia da etxebizitza turistikoena, auzoan kontrako ahotsak altxatu dituen. Gasteiz Txiki auzo elkarteko Manu Arakamarekin hitz egin dugu kontrakotasunaren zergatiaz, etorri daitekeenaz eta hori geldiarazteko moduez. Baita etxebizitzaren turistifikazioaren bultzatzaile nagusien legez kanpoko jardunaz ere, ARGIAk ezagutzera eman duena.

 ZIGOR OLABARRIA DOS POR DOS

Gustavo Antépara PPko zinegotzi izan da Gasteizko Udalean, eta 2015etik hiriaren hirigintza zuzentzen duen 21 Zabalgune sozietate publikoko administrazio kontseiluko kide da. Nola baloratzen duzue horrelako ardurak dituen pertsona batek legez kanpoko pisu turistikoekin negozioa egitea?

21 Zabalkundean hartzen diren erabakiek ahalbidetzen dute etxebizitzaren arloko espekulazio izugarria; pertsona horrek babestu dituen politikek egin dute etxebizitzak turismora bideratzea pagotxa izatea. Uler genezake krisi garaietan familia batzuk etxebizitza turistikoetan bilatzea bizitza duinago bat lortzeko bidea; baina ez gaude prest onartzeko

erabilera espekulatiboa eta inongo mugarik gabea, are gutxiago botere posizio batetik legez kanpo egindakoa.

Arabatur elkarrekin alegazioa aurkeztu zuen udalean, araudiak auzoko etxe guztiak turismora bideratzeko aukera eman dezan. Elkarteko presidentea Pilar Perosanz da, eta Antépararen legez kanpoko pisu turistikoak esplotatzen dituen Luxury enpresako administratzailea da aldi berean.

Arabaturren helburu bakarra espekulazioa da, ahal beste diru egitea, eta bide horretan bost axola diote kulturak, pertsonak, ondareak, auzo bizitzak... eta antza baita arauak eta legediak ere.

Auzoko eragile ugari agertu zarete etxebizitza turistikoekin aurka.

Zergatik?

Prekarioa den etxebizitzaren egoera are gehiago prekarizatuko lukeelako. Etxe agentzietan lan egiten duten pertsonekin hitz egin dugu, eta ohartarazi digute etxebizitza turistikoek ekartzen dutela gentrifikazioa, etxebizitzaren prezioaren igoera, eta alokairurako aukeren murrizketa.

EAJ-PSE udal gobernuak ardura zuzena du: Alde Zaharrerako duen auzo eredua turismoari bideratuta dago, eta ez ditu auzokideak kontutan hartzen. Etxebizitza turistikoekin paraleloan ikusi dugu nola sustatzen diren hotelak, ostatuak edo ostalaritza eredua jakin bat.

Kanpokale Berria kalean 42 plazetako ostatu bat ireki berri dute.

Interneten eskaintzen diren etxebizitzak erregistratuta daudenak baino askoz gehiago dira. Uste duzu udal gobernuak legez kanpoko praktika hauek ezagutzen dituela?

Uste dugu baietz, eta ezkutatzeko joera duela. Ofizialki onartzen du hirian 78 etxebizitza turistiko daudela, eta Alde Zaharrean 22. Udalak konpromisoa hartu zuen etxebizitza turistikoak lehenbiziko solairuetan soilik onartzeko, baina araudi espezifiko eza eta luze doan hutsune legala baliatuta, ugariak dira bigarren eta hirugarren solairuetan kokatuta daudenak.

Udal gobernuak Alde Zaharreko etxebizitzaren turistifikazioa arautzeko proposamena egin zuen 2020an; Arabaturrek alegazioak aurkeztu zituen eta udal gobernuak partzialki onartu; jarraian auzokideek aurkeztu zituzten

“ ”

***Antéparak babestu
dituen politikek egin
dute etxebizitzak
turismora bideratzea
pagotxa izatea***

alegazioak, Gasteiz Txikik sustatuta, debeku orokorra eskatuz. Hiru urte joan dira eta auzoak araudirik gabe jarraitzen du. Zer espero duzue?

Udalak etxebizitza turistikoak bultzatzen jarraituko du modu batera edo bestera, besteak beste bertako pertsona jakin batzuek interesak dituztelako horrela izan dadin.

Ana Oregi jeltzaleak [arloko sailaren zinegotzi arduraduna] erdi aditzezera eman zigunaren arabera, uste dugu egungo gobernuaren ideia dela etxebi-

zitza turistikoak baimentzea etxebetan eta lehen solairuetan. Gu aurka gaude.

Deigarria litzateke auzorako onartzen den etxebizitza turistikoaren araudia Arabaturren lobby lanak baldintzatzea, ikusita nortzuk dauden atzean eta nola ari diren jokatzeko.

Lotsagarria litzateke pertsona horiek baldintzatzea araudi berria. Eta faktore bat izan behar da kontutan, salagarriago egingo lukeena: duten kokapen politikoaren eta ahal ekonomikoaren ondorioz, pertsona horiek gertatuko dena aurreikusi eta planak egin ditzakete epe ertain luzerako. Auzokideei dei egiten diegu, batetik, salaketa egitera, etxebizitza turistiko, hotel edo ostatu berri bat zabalduko dela jakiten badute. Eta, bestetik, atarietako bileretan horiek debekatzeko erabakia hartu eta komunitatearen estatutueta jasotzera. Hori proposatu genuenetik, etxebizitza turistikoaren inguruko eztabaida zabaldu da auzoan, eta espekulazioari traba eraginkorra jarri diogu. ●

“ ”

Organizazio kriminal gisa jokatzen ari da meatzaritza enpresa

Paolina Albani, kazetaria

Guatemalarra da Paolina Albani. 33 urte ditu, eta 2021etik Prensa Comunitaria hedabide digitalean kolaboratzen du. Buru-belarri dabil nazioarteko *Mining Secrets* azterlanarekin: 8 milioi dokumentuko filtrazio bati esker, herrialdeko lakurik handiena kutsatu zuen meatzaritza enpresa errusiarrek eta gobernuak egindako basakeriak argitaratu dituzte. Mugarik Gabe GKEren bidez kasua kontatzera etorri da Euskal Herrira.

✍ LEIRE ARTOLA ARIN 📷 DANI BLANCO / ARGIA

Prensa Comunitaria komunitateari ahotsa emateko sortu zela esaten duzue, ordura arte jatorrizko herriek ez zutelako ahotsik hedabideetan.

Oro har, Guatemalan kazetaritza ez da egiten ikuspegi komunitariorik. Gurea komunitarioa da, komunitateko bertako norbaitek egiten duelako. Prensa Comunitarian dokumentatzen hasi ziren estraktibismoaren inguruko guztia. Hor-tik abiatuta, proiektuak garapena izan du gauza politikoagoak egitera, baina beti begirada jarrita herri indigenetan, emakumeetan eta komunitate anitzetan. Orain irekitzen ari dira espazio batzuk horri buruz eztabaidatzeko, baina oso gutxi.

Nola ikusten duzu Guatemalako egoera mediatikoa?

Nahiko konplexua da. Egunerokotasuneko albisteen kontsumoa badago, baina ikerketa kazetaritza falta da, eta beharrezkoa da demokrazia hain ahula den herrialdeetan.

Jendea ez dago informatuta, hein batean, ikerketako eta kalitatezko kazetaritza eskura edukitzea garestia delako. Bestalde, uste dut apatia dagoela; herriar asko nazkatuta dago ustelkeriaz, eta nahiago dute ez jakin gobernuak euren bizkarrera egiten duena. Ez dakite nola bideratu gobernuaren lapurretak eta zigorgabetasunak eragiten dieten ondoeza, eraldatzailea izan dadin. Badago mobilizatzen den jendea, baina ezin dute ia ezer aldatzea lortu. Uste dut falta zaila jendarte gisa gehiago batzea, presio handiagoa egiteko.

Irismen handiagoa duten medioak korporazioen menpe daude, eta jabeek kontrolatzen dute argitaratzen dena. Gobernuarekin lotura dute, eta ziurrenik ez duzu ia inoiz ikusiko ustelkeriari buruzko notizia inportanterik, edo komunitateetan hiltzen dituzten herritarrei buruzkorik.

Mining Secrets nazioarteko ikerketa taldearen parte zara. Duela urtebete atera zenituzten argitara filtrazioak, eta oraindik lanean diharduzue. Zer ikertu duzue Solway meatze enpresari buruz?

Kronologikoki kontatu behar da. 1961ean ferronikela [altzairu herdoilezina egiteko erabilia, besteren artean] ustiatzen hasi ziren Izabal departamenduko El Estor herriko meategian, maia q'eqchi' komunitatean. Guatemalako gerra [1960-1996] hasieran egindako kontratua zen, testuiguru oso jakin batean, baina nahi bezala ustiatzen jarraitu dute gaur arte, zigorgabetasun osoarekin. Solway enpresa errusiarra 2011n sartu zen jokoan, ordura arteko konpainia kanadarrak erosi zituztenean. Horien iritsierarekin gauzak iluntzen hasi ziren. Lurraldeko maia q'eqchi' komunitatea aurka ari zitzairen, eta lurren defendatzaileek eskatu zieten handik joateko, baina ez zieten kasurik egiten.

2017ko apirilean eztanda egin zuen guztiak: Izabal lakuko ura zikinduta agertu zen -Guatemalako handiena eta komunitateak dependentzia duena, arrantzaleak direlako-. Orban kirasduna zen, burdin usainekoa bezala, eta ura laranja gorrixka kolorekoa zen, oso ohikoa hango lurretan, burdin eta nikel asko baitute. Bizi osoa bertan eman du-

ten eta lurraldea oso ondo ezagutzen duten arrantzaleek salatu zuten meatzea izan zela lakua kutsatu zuena. Hurrengo egunetan arrainak hilda agertu ziren, baita manatiak eta kaimanak ere.

Komunitatearen erantzuna animaliak hildakoan handitu zen.

Bai, are gehiago larritu ziren, eta erabaki zuten antolatzea: manifestazioak egin zituzten El Estorreko udaletxearen parean, meategia ixtea eskatzeko. Meatzerako sarbidea ere okupatu zuten herritarrek, presioa egiteko, baina tragedian amaitu zen. Polizia ailegatu zen, eta liskar horretan Carlos Maas arrantzalea hil zuten. Ez zen edozein polizia zibil, baizik eta indar bereziak, armatuak eta babestuak.

Prensa Comunitaria konturatu zen hor zerbait handiagoa zegoela, botere egitura bat. Segurtasun publikoko indarrek kanpoko enpresak defendatzen dituzte, era

baketsuan manifestatzen ari den jendea babestu beharrean.

Salatu duzue informatzeagatik kriminalizatu zaituztetela.

2017tik aurrera. Horietako bat izan zen Carlos Choc kidea, maia q'eqchi' komunitatekoa. Hilketa eta hurrengo egunetako manifestarien jazarpena kontatu zuen. Meategiak horiei denei salaketa jarri zien, eta delitu larriak egotzi zizkieten: delituak egitera bultzatzea, meategiko langileak atxikitzea... Kriminalizatu daude ordutik.

2019an, Prensa Comunitaria ikerketa bat zabaldu zuen, herritarren testigantzetan oinarritua. Ikerketa hori 2021ean *Mining Secrets* bihurtu zen, meatzeko 8 milioi dokumenturen filtrazioarekin. Balio izan du ziurtatzeko ordura arte salatutakoa: meategia dela kutsatzen eta kriminalizatzen ari dena.

Zein zen kriminalizatze modua?

Filtrazioan topatu ditugu zenbait estrategia legal eta komunikatibo. Komunitateko liderren izenak zikintzeko kanpainak egin zituzten, eta komunikabideetan ateratzen ziren, meatzearen alde zeudenetan. Erreportajeak erosten zituzten arrantzaleak kriminalizatze, errua eurei botatzeko.

Enpresak beste baliabide batzuen laguntza zuen, hala nola Poliziarena eta Estatuarena. Estatuak hainbatetan salbuespen-egoera ezarri zuen lurraldean, esku hartze militarrek egin ahal izateko, eta jendea sakabanatzeko.

“ ”
***Filtrazioetan
baieztatzen da
harreman ekonomikoa
duela meatzeak
Guatemalako hainbat
gubernurekin***

2017ko protestan hil zuten
Carlos Maas arrantzalea,
Poliziarekin izandako liskarrean.

CARLOS CHOC / PRENSA COMUNITARIA

El Estor komunitateko lurraren defendatzaileek diote jazarriak daudela.

Baliabide naturalen defentsan borrokan ari ziren lider indigenak zelatatzen ari zirela frogatu dugu, argazkiak aurkitu ditugu, jarraipen txostenak... Gerran erabiltzen zen inteligentzia-lanaren antzekoa egiten ari zirela egiaztatu dugu. Aurkitu genuen inteligentzia-txosten handi horiek egiten ari zirenak Guatemalako armadako militar erretiratuak zirela. Hori zati txiki bat besterik ez da. Jendea beldurtzeko eta meategia bakean uzteko ankerkeria ugari ere egin zituzten: uztak erre, meatzearenak zirela esanez herri-tarrak euren lurretatik bota...

Zein da ikerketak eman duen informaziorik azpimarragarriena?

Garrantzitsuena da filtrazioetan baieztatzen dela meatzeak harreman ekonomikoa duela Guatemalako hainbat gobernurekin. Batetik, 2021ean, filtrazioa atera aurretik, Ministerio Publikoa presidentea [Alejandro Giammattei] ikeritzen ari zen eroskeriagatik, ezkutuan dirua jaso zuelako enpresari errusiar eta kazakhstandarren partetik, herrialdeko itsas porturik handienetako baten kontrola hartzearen truke. Bestetik, txostenetan frogatuta dago meategi enpresak estatuari eskatzen ziola salbuespen-egoera ezartzeko, eta halaxe egiten zutela horiek. Konexioa argia da.

Zein izan da ikerketaren erantzuna? Zer eragin du Guatemalan?

Guatemalan ez du izan hainbestekoa. Haserrea egon zen, baina, esan bezala,

jendea jada gogaituta dago. Oposizioko diputatu talde batek lege proposamen bat egin zuen, meatzeei inpostuak igotzeko %40ra –egun %1a da derrigorra– eta meategi batzuk eteteko, besteak beste. Ez zuten lortu kongresuan aurrera ateratzetik, beraz, ez zuen inolako eraginik izan.

Nazioartean bai, inpaktu handiagoa nabaritu genuen. Bitarteko enpresen bidez ferronikela –altzairu herdoilgaitz bihurtzeko– Solwayri erosten ari ziren nazioarteko zenbait enpresa, Ikea eta Siemens, adibidez, exijitzen hasi ziren ikerketak egiteko. Enpresa batzuek erabaki zuten kontratuak moztea.

Beste enpresari batzuk lurraldera joan ziren, meategiaren erresistentziako kideekin hitz egitera, Solwayk ematen ez zizkion erantzunak argitzera. Gaurdaino, badakigu ez dela gauza handirik pasa, baina 2022ko azaroan AEBetako Altxor Publikoko Departamentuak zigortu egin zituen hiru enpresa, meategiarekin lotura zutelako. Kontu korronteak izoztu zizkieten, eta eragina izan zuen lurraldean, ekoizpena txikitzen hasi baitziren, jendea kaleratzen...

Beraz, *Mining Secrets* ondorio positiboa izaten ari da?

Horrela badirudi baietz, izugarrizko lorpena dela AEBek erantzun izana. Baina badakigu meategia lanean ari dela lurraldean geratzeko; enpresaren izena aldatzen dute zigor ekonomikoak eragin ez diezaion. Badirudi meategia ixten ari direla, baina heldu zaigun informazioaren arabera, El Estorreko beste toki batera lekualdatu dira, eta legez kanpo ustiatzen segitzen dute.

Enpresa ohituta dago nahi duena lortzera, eta organizazio kriminal gisa jokatzen ari da, narkotrafikoan bezalaxe: burua harrapatzen dutenean organizazioa ez da hiltzen, buru berri bat sortzen da. Horrela izaten jarraituko du beti, errentagarria delako.

Enpresa transnazionalek gobernuaren eta militarren babesa dute, gobernuan edonor egonda ere. Sistema oso baten parte da? Zer irabazten du Guatemalako oligarkiak horrekin?

Hitzarmen ekonomiko errentagarriak dituzte, eta oligarkia ere eroskeriaren parte da; sistema horren funtzionamendurako pieza inportantea da. Ez da kasualitatea meategien zergak %1ean jarraitzea, norbaitek egon behar du atzean zeozter jasotzen, ehuneko hain lotsagarri horrek indarrean segitzeko. Diruaren ezkutuko banaketa dago, eta elite politikoarekin egindako tratua horiek ere laguntzen dute betikotzen sistema hau: neurrigabeko erauzketa. Meatzeen Legeak aldatu gabe dirau, horrela izatea nahi duen lobby bat dagoelako atzean.

Pentsatzen dut lurraldeko jendearentzat ikerketa errekonozimendua dela, egiaztatzen delako eurak esaten ari zirena. Nola hartu dute?

Gogobeteta, berretsia direlako urte haue-tan guztietan egin dituzten salaketak, baina, aldi berean, uste dut ez dutela la-saitasun sentsaziorik izan, arazoak hor di-rauelako. Erresistentziako kideen auzoak eta etxeak zelatatzen dituzten autoak ikusten dituzte oraindik. Izua ez da joan. ●

ChatGPT ez da inoiz egongo pertsonaren maila berean

Manuela Battaglini

Administrazioak erabiltzen dituen algoritmoen erregistro publikoa sortzearen inguruan hitz egin dute nazioarteko lau adituk Eusko Legebiltzarrean, EH Bilduko Lore Martinez Axpek proposatuta. Hirugarren hitzaldia Manuela Battaglini Manrique de Larak (Kanaria uharteak, 1974) eman du. Abokatua eta etika digitaleko aholkularia da, erabaki algoritmikoetan eta datuen babesean aditua. Azkenaldian hautsak harrotu dituen ChatGPT tresnari buruz aritu da.

 ASIER ITURRALDE SARASOLA

ChatGPT bezalako hizkuntza-eredu handien (*Large Language Model*, LLM) oinarrian dau-den sare neuronalen historia errepasatzen hasi du hitzaldia Bataglinik, orainaldia ezin delako ulertu iraganari erreferentzia egin gabe. Denboran atzera eginez, duela 35 urteko bi artikulu zientifiko aipatu ditu. Ordu-rako baziren sare neuronalak, eta garai hartan zituzten hainbat arazo zerrendatzen dira. Horiek konpondu nahian sare neuronalaren konplexutasuna eta parametro kopurua handitzen hasi ziren. Zientzialari gehienei ez zitzairen ideia ona irudit.

Gaur egunera itzulita, oinarritzko arazoak errepikatzen direla dio Battaglinik. GPT-3 ereduak 175.000 milioi parametro zituen, azken belaunaldiko GPT-4-k aldiz 100 bilioi. Datu eta parametro kopuru handiagoak baliatuta, akats berberak ematen direnean, teknologia hori

irteerarik gabeko kale batean dagoela dio adituak.

TEKNOLOGIA ZERGATIK?

David Marr gogora ekarri du, neurozientzia konputazionalen eragin handia izan zuen ikerlaria. Marr-ek zioen adimen artifizialeko edozein sistema hiru mailatan ulertu behar dela. Lehena, arazoaren teoria konputazionala. Hau da mailarik garrantzitsuen. Teknologiaren helburua bilatzen du: zergatik sortuko den teknologia, zertarako balioko duen eta zein arazo konponduko dituen. Bigarrena algoritmoa da, eta hirugarrena hardware implementazioa.

Battagliniren esanetan, teknologia berri gehienak diseinatzean, bigarren eta hirugarren mailak hartzen dira kontuan, baina ez lehena, garrantzitsuen. ChatGPTrekin gauza bera gertatzen dela dio. Teknologiaren jabea den OpenAI enpresak ez du definitu zergatik eta zer-

tarako sortu duen. Oinarritzko gabezia horren eraginez, jendarteari kalte egiten dioten ChatGPTren erabilera ugazitzen ari direla dio.

Sam Altman, OpenAiko buruak ere, duela gutxi bere kezka adierazi zuen Twitterren, adimen artifiziala desinformazio masiborako erabili daitekeelako. Horri erantzunez, Battaglinik dio: "Orain hasi dira arazoetan pentsatzen, ChatGPT Microsofti 10.000 milioitan saldu ondoren. Diruzalekeriari eman diote lehentasuna. Nola garatu pentsatu dute, baina sekula ez zergatietan". Erosketa gauzatu ondoren adimen artifizial arduratsu eta gardena diseinatzeaz arduratzen zen lantaldea kaleratu zuen Microsoftek.

CHATGPT PERTSONEN MAILATIK GERTU?

Adimen artifizialak *deep learning* edo ikaskuntza sakonaz gain, ulermen sakona behar duela dio adituak. Hain zuzen,

SOLO/ONON

hori da ChatGPTren ahulguneetako bat: ez du ulertzen ematen dituen erantzunetako hitz bat bera ere. Giza adimenaren eta ChatGPT bezalako hizkuntza-eredu handien arteko lau desberdintasun zerrendatu ditu Battaglinik:

Abstrakzioa: inguratzeko gaituen erreallitatearekiko modu independentean pentsatzeko gaitasuna. ChatGPTk ez dauka.

Arrazoiketa: gizakiok arrazoiketaren bidez ondoriotara iristeko gai gara, ChatGPTk ezin du horrelakorik egin. Galdera guztiei erantzuten die, baina ez du ziurtatzen erantzun zuzena denik, asmatutako zerbait ere izan daiteke. Memorizatutako datuetan eta iragarpentan oinarritzen da.

Konposizionaltasuna: zatiz eratutako osotasun gisa ulertzen dugu hizkuntza pertsonok. ChatGPTk ez du ulertzen nola funtzionatzen duen hizkuntzak: sintaxia, nola lotzen ditugun esaldiak, ezezkoak, elipsiak...

Faktualtasuna: Gizaki bati ezagutza berri bat ematen badiozu, ikasteko gai da. ChatGPTren kasuan berriro entrenatu beharra dago. Horren eraginez, ezin ditu erantzun 2022ko urtarrilaz geroztik izan diren gertaerei buruzko galderak. Ordura arteko datuekin entrenatu baitzuten.

Yann LeCun, adimen artifizialaren aitabitxietako baten hitzak ekarri ditu gogora jarraian: "Denbora dextente da, Google eta Metak, ChatGPTren antzeko teknologiak dituztela beren laborategietan. Orain, ChatGPTren iritsierarekin publiko orokorrak posible dena ikusi du, baina oraindik ez dute ulertu zer den ezinezkoa". LeCun-en ustez, ezinezkoa da gizakien mailako adimen artifiziala sortzea ChatGPT bezalako hizkuntza-eredu handiekin.

Hari horretatik, Battaglinik dio ChatGPT ez dela inolaz ere pertsonen alderagarria, OpenAIk bere tresnak

zenbait esparru profesional eta akademikotan gizakien mailako erantzunak emateko gai dela dioen arren. OpenAIk, eta erraldoi teknologikoei, nahasmenarekin jolasten ari direla dio adituak, *hype* delakoa sortzeko, beren tresnen ustezko gaitasuna puzteko gezurrak esatera iritsi dira.

Adibidez, ChatGPT abokatutza azterketa bat bikain notarekin gainditzeko gai dela dio OpenAIk, baina ez dago argi nola erantzungo lukeen abokatuek eguneroko bizitzan erantzun behar dieten arazoen aurrean. Izan ere, hizkuntza-ereduek eta pertsonen modu desberdinean ebazten dituzte problemak.

OpenAIko CEO Sam Altman-en beste adierazpen batzuk ere ekarri ditu gogora: "Etorkizunean adimen artifizialeko kontseilariak egongo dira osasun arreta ordaindu ezin dutenentzat". Battagliniri erabateko zentzugabekeria iruditzen zaio hori: "Orduan, baliabide nahikorik

EUSKO JAURLARITZA

ez dutenei *bot* batek emango die osasun arreta, haien bizitza arriskuan jarrita?"

Battagliniren esanetan, hainbeste gabezia dituen teknologia batek ezin du pertsonen lana egin inork gainbegiratu gabe. Baina horrek ere baditu bere arriskuak, pertsonok lan errepi-kakorrak egitean arreta galtzeko joera handia baitugu. Hori gertatu zitzairen CNET hedabide digitaleko editoreei: ChatGPTk sortutako hainbat artikulu behar bezala zuzendu gabe argitaratzeko onartu zituztenean. Artikulu gehienak errore txiki baina garrantzitsuz jo-sita zeuden.

ZERGATIK SINATU ZUEN MORATORIA ESKAERA

2023ko martxoaren 29aren gutun irekia sinatu zuten milaka ikerlari, aditu eta pertsona ezagunek adimen artifizialeko esperimientuen sei hilabeteko moratoria eskatuz. Manuela Battaglini sinatzaileetako bat zen, baina bere esanetan ez zuten ikerketa geratzeko eskatu, gehiago ikertzeko baizik, teknologia horien arazoak ezagutzen ditugulako, baina haien soluziorik ez.

Ondorengo arrazoiengatik eskatu zuen moratoria: ChatGPT bezalako sistemak ez dira fidagarriak; ez dira gerturatzan Adimen Artifizial Sortzailerak (gizakien antzeko inteligentzia); eta gure ehundura soziala desegin dezakete, hainbat faktoreren konbinazioagatik: tresnen zabalkunde azkar eta zabala, arduragabekeria enpresariala, erregulazio falta eta fidagarritasun falta.

Gary Marcus-en esaldi batekin laburbildu du egoera: "Ekaitz perfektua dugu: arduragabekeria korporatiboa, zabalkunde orokorra, erregulazio falta eta zalantza kopuru erraldoia".

EZ SINESTU HYPE-A

Amaitzeko, adimen artifizialaren inguruan zabaldu diren ustezko arriskuen atzean dauden benetako arazoak zerrendatu zituen.

ChatGPT bezalakoek propaganda kanpaina erraldoiak eragingo dituztela esaten da, baina Battagliniren esanetan benetako arriskua tresna horietan jarri dugun gehiegizko konfiantza da: ez daude egia sortzeko entrenatuta, baina

egiantzekoak diruditen baieztapenak egiten dituzte.

Automatizazioaren bidez lanpostu asko desagertuko direla esaten da, baina adituak dio errealitatean adimen artifizialeko tresnek lanaren esplotazioa eragiten dutela, langileei boterea kentzen dietela eta enpresa gutxi batzuei eman.

Askotan aipagai diren arrisku existentzialak ere ekarri ditu gogora: etorkizunean adimen artifizialak giza adimena gainditu eta gure zibilizazioaren kontrola galduko dugula. Bere esanetan, benetako segurtasun arazoak epe laburrekoak dira: sistema horiei eraso egin eta kontrola hartuz gero, datu pertsonalak zabal daitezke, gero eta konektuago dagoen mundu fisikoan kalteak eragin eta Interneten birusak zabaldu. Horiek ez dira etorkizun urrun batean gerta daitezkeen kontuak, gaur egun dauden arriskuak baizik. ●

*Eusko Legebiltzarrean gaiak solastatu ziren beste hiru adituen hitzaldien laburpenak www.argia.eus/adimen-artifiziala kanalean daude.

BALERDIPEKO ERLEAK

BALERDIPEKO ERLEAK
MATTIN JAUREGI
INAXIO ARIN

EZ AL DA ERLEZAINA ERLEAREN ZAINDARI?

Lagun batekin izandako elkarrizketa baten harira...

Erlea oso garrantzitsua dela esaten dugu behin eta berriz. Intsekturik polinizatzaileena dela, polinizaziorik gabe ez genituzkeela orain jaten ditugun barazki eta fruituen erdiak edukiko. Baina, hala ere, erlezainok beraiek eginiko lana kentzen diegu. Zergaitik?

Erlezaintza esplotazioa al da? Erleen lanaz aprobeztatzen gara?

Erleak naturalki egiten duen prozesua da nektar, polen edo propoli bilketa, naturarekin sortutako hartueman bat. Landareek ernalketa gauzatzeko beharrezko dituzte erleak; ordaintan, landareek elikagaia ematen die. Batak bestearen beharra du.

Erlezain eta erleen artean bada hartuemanik?

Lehen ere aipatu izan dugu gizakiok kalte handia eragin diogula naturari eta erleari, errudun garena ingurumunean dagoen kutsaduran, gure lurra pozoitu dugula. Hala ere, erlea eta erlezainen artean hartueman bat badela esango genuke.

Erlezainok erlea zaintzen dugu, erlauntza osasuntsu egoteaz arduratzen gara, ez dezan inongo gaitzik izan, espe-

zie inbaditzaileengatik babesten dugu, eta beste hainbat lan egiten dugu. Askok horren atzean gure interesa dagoela diote, erlauntza osasuntsu egoten saiatzen garela, erleak ezti gehiago egin dezan, ondoren produktu kantitate gehiago kendu ahal izateko.

Ez gara konturatzen erlezainoi esker bizi direla gaur egun erleak eta erle horiei esker polinizazioa. Norbaitek zaindu beharreko intsektua da erlea. Erlezainok pasatako denbora eta gastuak ordaintzeko, horren gustuko dugun intsektuari kendu behar izaten dizkiogu produktuak, zenbait kasutan esplotatzeraino.

Erlea manipulatzeko dugu naturalki egingo dituen lanak azkartzeko, giza-kiontzat onuragarriak diren produktuak eskuratzeko. Esplotazioen artean ere badira esplotatzeko modu ezberdinak, ez da gauza bera esplotazio estentsiboa edo intentsiboa. Erlezaintzan ere bietatik ikus daiteke, baina nekez ikusiko dugu erlezaintza intentsiboa inguruko erlezain txikiengan. Erlezain txikiak beti saiatzen dira ahalik eta produktu onena ateratzen, erlearen osasuna kontuan hartuz. Azken batean, erle osasuntsuari esker lortuko baititu erlezainak kalitatezko produktuak.

Askok ditugu erleen produktuak oso gustuko, osasunerako zein gastronomiarako. Orain badakigu produktu horien atzean erlezaintza babesten dugula, erlea zainduko duen langilea. Babestu dezagun erlezaintza, erlea zaindua izan dadin ●

EUSKAL HERRIKO AGENDA

MAIATZAK 3 / URNIETA

Garbiñe Larreak sei sendabelar aurkeztuko ditu baita emakumeek historian gaiaz izan duten jakintza ere.

18:30ean Jabekuntza Eskolan.

MAIATZAK 9 / GATIKA

Jakoba Errekondoren hitzaldi-konsultategia, III. Elkartrukaketa Azokan.

MAIATZAK 10 / ARAMAIO

Garbiñe Larreak gibel garbiketari buruzko 3 orduko saioa emango du.

MAIATZAK 17 / LEITZA

Garbiñe Larreak sei sendabelar aurkeztuko ditu. **19:30ean**

EKAINAK 1 / BEASAIN

Garbiñe Larreak sei sendabelar aurkeztuko ditu eta "Milagritos" ukenduaz arituko da. **19:00ean Igartza Jauregian.**

Andres Etxeberriak egindako lepauztaiak, Berastegiko Azokan.

AXURI-KUKUA, ARTALDEA ETA ARTEA

JAKOBA ERREKONDO
JAKOBA@BIZIBARATZEA.EUS

Ahoa buruan dago. Ahoko zuloaz gaineko ahoa, zaporea, dasta edo gustua, alegia. Zaporea buruan dago. Zerbait gustuko izatea edo ez izatea buruan dagoela pentsatzen dut, itsu. Edariekin maiz esan ohi da bakoitzak eraikitzen duela aho sabaian dugun horren zaporearen arkitektura; eta ondoren atsegin edo ezatsegin edo ez bata ez bestea, ez sardo ez ur jotzea.

Eta gazta? Edarien aho molde bera erabili al dezakegu gaztarekin? Bai noski... Edariak gaztak baino kulturalagoak dira, oinarrikoagoak; eta aho sabaian txertatuagoak izan daitezke, eta zaporeak toki jakin batean eta edari jakin batekin ia-ia heredatuak, genetikoki heredatuak. Gaztarena zalantzazkoagoa zait, baina zaporearen arkitektura hura heredatua beharrezan eraikitzeke izan eta eraikigarri sumatzea, kitzikagarria, ezta?

Laster mendi goietarako bidean izango dira artaldeak. Hatua, sahiera, ardiketa, arsaldoa, arres-saldia, arres-tropa, arditeka, ardi-samalda, artelia, artaldra, ardidia, errebañua edo artaldeak ez da soilik ardi aralde bat. Azienda zuria edo azienda-kontua izango da nagusi: ardi, ahari, zikiro, arkazte, arkume, antxu ardi eta antxu ahari, axuri artxo eta axuri ahari eta baita axuri-kukuak edo axurkikak ere.

Beste animalia batzuk ere badira artaldeak.

Tropel berean doaz artzaina eta, inguruan baldin baditu, artzain-neska edota -mutil, sendia, lagun eta abar. Artzain-txakurrak eta bestelakoak lanerako, behor edo astoren bat zamari, oilo ale batzuk tarteka goiko larreetako udaberriko zizekin egindako arrautzopilen bat ahoratze edo txerriren bat mendian egingo diren gazten gazura ondo baino hobeto baliatu eta esnea xingar bihurtzeko.

Landareak ere badira artaldeak. Zenbat hazi ote doa animalia horien denen barrunbeetan: mendiko larreetara iritsi orduko sakabanatu eta ereingo dituzten haziak, arkin, alkirri eta arkorotzetan. Hurritz makila (*Corylus avellana*) ere eskuan izango du artzainak. Lepauztaiak eta zildaiak gaztainazkoak (*Castanea sativa*) izan daitezke, besteak beste. Artea (*Quercus ilex*) ere ez da urrun izango: zintzarri, dunba, joare, kalanka, dulunda, xilintxa, bulunba, arran, mandarran eta abarren mingainak hezurrezkoak edo adarrezkoak izan daitezke, baina baita artezkoak ere. Zur gogorra metalezko ertza jo eta jo ibilita ere ez da berehalakoan hautsiko, ez alajaina.

Zazpi ahuntzak, Zazpi idiak edo Idi-ohoiak edota Oila-kolka bere txitoekin edo Itzaina bere idiekin ere esaten zaion Artzain txararren izarra baino konstelazio ugariagoa da artaldeak; aberetsu eta aberatsa da artaldeak, artalde gaztagilea. ●

IRAKURLEAK GALDEZKA

Maiatzean zein egun izango dira onenak tomatea landatzeko? Eta bainak, kalabazin, lbarrako piperrak eta Gernikako piperrak ere maiatzean sartuz gero, zein egun izango ziren onenak? Eskerrik asko

✍ Aritz

Landatzeko sasoi onena ilbehera da. Aurtan maiatzak bi ilbehera izango ditu: apirilaren 25eko 13:00etatik maiatzaren 9ko 15:00ak arte eta maiatzaren 22ko 21:00etatik ekainaren 5eko 23:00ak arte. Ilbeheraren barruan fruitu egunak izango dituzu egokienak, galdetzen duzun landare multzo horri kendu nahi diogun mozkina fruitua baita. Fruitu egunak hauek izango dira: apirilaren 29a eta 30a; maiatzaren 1a, 9a (15:00 arte), 26a, 27a, 28a; eta ekainaren 5a.

Baratzean gisu edo karea nola eman?

✍ Mikel

Zuzenean sustraietara ez jarri gisu edo kare bizia, erre egingo lituzke-eta. Onena duzu gisua lurraren azalean arin-arin nahasi eta handik egun pare batera egitea landaketa. Gisu emate eta landaketa artean euri arin bat edo ureztaketa bat balego, hobeto.

Bidali zure galdera:

bizibaratzea@bizibaratzea.eus

Marina Guzzoren *Mistura lana*.

ARBOLA FESTIBALA

“EKOLOGIAZ HITZ EGITEKO AITZAKIA ARTISTIKOA DA FESTIBALA”

GARAZI ZABALETA
@TIRIKITRANN

Iruñeko LABEA Arte, Zientzia eta Natura Laborategia da apirilaren 25etik 30era Iruñean ospatuko den Arbola festibalararen antolatzailea. Artea eta zientzia uztartuz, naturarekin lotutako egitasmoak lantzen ditu laborategiak. Oraingoan, zuhaitzen kultura oinarri hartuta eta hainbat diziplina artistikoren bidez, trantsizio ekosozialaren inguruan hausnartzeko eta alor horretako erronkak jendarteratzeko festibala jarri dute martxan. Lehen edizioa da aurtengoa, eta Iruñeko jaialdi nagusia egiteaz gain, maiatzan eta ekainean Nafarroako beste hainbat herritar ere eramanen dituzte ekimenak Arbola Ibiltariaren bidez: Tafallara, Artzibarrera, Esteribarrera, Monrealera eta Untzuerara.

KONTZIENTZIA HARTZEA, MODU POSITIBOAN

Isabel Ferreira da jaialdiaren zuzendari artistikoa. Horrela azaldu du ekimenaren asmoa: “Azken finean, jaialdia aitzakia bat da, arbolen eta artearen bidez ekologiaren hitz egiteko eta estrategia artistikoa eta sortzaileak erabiliz, bizi garen mo-

duaz hitz egiteko”. Izan ere, gaur egun alor ekosozialean ditugun erronkei aurre egiteko artea oso eraginkorra dela uste du zuzendariak, kontzientzia hartzea bultzatzen duelako, baina beldurretik izan beharrean, estimulu positiboetatik abiatuta: “Ni askotan beldurtuta gelditzen naiz ingurumenari lotutako dokumentalak ikustean. Bada, kasu honetan, modu positiboan bultzatu nahi dugu jendea hitzetatik ekintzetara pasatzea”.

Izenak argi azaltzen duen moduan, zuhaitzak ditu erdigunean festibalak. Zergatik zuhaitzak? “Gure gizartean paper garrantzitsua dute arboleak: klima erregulatzaileak dira, bizitzeko beharrezkoak ditugu... estrategikoak dira, baina, aldi berean, oso ezezagunak zaizkigu. Gehiago dakigu ilargiaren gainazalaz zuhaitz batez baino”, gehitu du. Egunerokoan oharkabeko zaizkigun horiei protagonismoa ematea da jaialdiaren helburua, eta horretarako, bertako eta nazioarteko artistekin hainbat ekimen proposatu dituzte: dantza, musika, zinema, erakusketak, antzerkia, tailerrak, hitzaldiak...

KALITATEZ JATEKO, SASOIKO ETA BERTAKO BARAZKIAK

Apirilekoak

Apioa, aza, aza gorria, azenarioa, baba, baratxuria, borraja, Daikon arbi zuria, erremolatxa, errefaua, errukula, ilarra, kukulua, orburua, perrexila, porrua, uraza edo letxuga, zerba eta ziazerba.

Maiatzekoak

Apioa, azenarioa, baba, baratxuria, borraja, Daikon arbi zuria, erremolatxa, errefaua, errukula, ilarra, kuiatxoa, kukulua, leka, orburua, patata, perrexila, porrua, porru-tipula, uraza edo letxuga, zainzuria, zerba eta ziazerba.

BIODIBERTSITATEA ETA ARTEA, BALKOI ARTEAN

Jaialdiaren alde artistikoa, dibulgatiboa eta pedagogikoa nabarmendu ditu Ferreirak. “Orain, esaterako, balkoietan ari gara lanean, gure esparru intimo eta txiki horietan, instalazio botaniko-artistiko batekin”. Madrilgo Lucía Loren artistaren egitasmoa da. Biologoa eta paisajista da bera, eta balkoietan biodibertsitatea erakartzeko egitasmoa da esku artean duena: txorien eta intsektuen hotelez, landare meliferoez eta bestelakoez bete dituzte balkoiak Iruñeko Kale Nagusiko 53. zenbakian, eta festibalean inauguratuko dute “obra”. “Proiektu horrek badu bere alde estetikoa, baina baita alde funtzional eta ekologikoa ere”, azaldu du zuzendariak.

Gonbidatutako artisten artean daude gaiaren bueltan lanean ari diren nazioarteko izen ezagunak: Lucía Loren, Marina Guzzo, Cecylia Malik, Martin Etxauri, eta beste hainbat. Egitaraua eta informazio guztia, Interneteko www.labea.net/eu/arbola helbidean. ●

ZIBURUKO 4. EUSKAL LIBURU ETA DISKO AZOKA

DANI BLANCO / ARGIA CC-BY-SA

Azoka egunarekin nahikoa ez

ITSASO ZUBIRIA ETXEBERRIA

Maiatzetik hasiko omen dira euskal literatura eta musikaren inguruko ekitaldiak Ziburun, Baltsan elkartearen bertan, antolatzaileek azaldu dutenez. Ekainaren 3an, larunbatarekin, egingo da Ziburuko 4. Euskal Liburu eta Disko Azoka, baina motorrak berotzeko lehen hitzordua gainean dugu.

Hitzen Ahairea ikuskizuna izango da maiatzaren 3an egitaraua irekiko duena, 18:30ean. Gotzon Barandiaran idazleak eta Rafa Rueda musikariak gidatutako ekitaldian musika/kantua eta literatura/hitza esferak elkartuko dituzte, eta zenbait kantari eta musika taldek erabili izan dituzten testuak kantatu eta poeten arteko harremanak jorratuko dituzte, zuzeneko musikarekin.

Bestalde, *Isilduak*. *Erbesteratuen haurrak* liburuaren aurkezpena izango

da maiatzaren 16an, 18:30ean. Ziburuk eta bere inguruak, esan beharrik ez da, badu lotura berezia gaiarekin, euskal errefuxiatu politikoen bizileku izan delako eta badelako oraindik. Beraz, zita garrantzitsu eta segur mami-tsua izango da.

AZOKA, PLAZAN ETA EUSKARAZ

Euskarak ofizialtasunik ez duen lurralde honetan ez da helburu txikia euskara plazara ekartzea, egun batez euskara hutsez bizitzea.

Aurten espazioa pixka bat handituko da, musika taldeei eskainitako bigarren oholta bat gehituko delako, baina Ziburuko plazan izango da zita. 2023ko berezitasuna: musikari leku gehiago eskaintzea. Besteak beste, liburu aurkezpenez gain, *showcase* kontzertu-laburrak izango dira aurten, lehen aldiz.

%3,5-eko igoera kolaboratzaile eta lankideentzat

ARGIAren azkeneko batzarrean, egungo testuinguru ekonomiko eta soziala aztertu ditugu. Hala, bizitzaren garestitzeari zein herritarren pobretzeari aurre egiteko neurriak hartu ditugu, lankide eta kolaboratzaileen egoera ekonomikoa hobetzeko asmoarekin.

Gure baliabide eta aurreikuspen ekonomikoak kontuan edukita, lankideen soldadak %3,5 igotzea adostu dugu, eta kolaboratzaileei ordaintzen zaien zenbatekoa ere maila berean igoko dugu. Apiriletik aurrera hasi gara igoerarekin.

Esku artean duzun aldizkari honetako eta ARGIAren webguneko zein beste produktueta edukiak, kolaboratzaile sare zabal bati esker sortzen dira hein handi batean. Lan hori ahalik eta modu duinenean egitea da proiektu honen helburuetako bat, eta hori bermatzeko asmoz egin dugu tarifikatze igoetako ahalegina. ARGIAko komunitatea osatzen duten kideen sostengu ekonomikorik gabe ezinezkoa litzateke halakorik egitea. Mila esker guztioi!

Hasieratik izan da lekua musikarentzat ere, baina egia da aurreko edizioetik ateratako balorazioan sentitu zela plaza handiagoa eskaintzeko gogo eta beharra. Hortik kontzertu txiki horien proposamena.

Argitaletxeak eta diskoetxeak ere urtez urte gora doaz. Aurten 36 izango dira denera -iaz 33 izan ziren-.

Aurreikuspen onak dituzte antolatzailerak, pixkanaka urteko hitzordu bezala kokatzen ari da herritarren agendetan eta giro herrikoiaz gozatzeko gogoia sentitzen da literaturazale, kulturazale, musikazale eta euskaltzaleen artean.

Baltsan elkarteak eta ARGIAk elkarlanean antolatzen duten azoka honek, gainera, aurten beste babes bat izango du: DoinuEle, sortu berri den euskara hutsezko plazen sarea. ●

Billy Waters kale musikariari zor zaiona

**NAGORE
IRAZUSTABARRENA
URANGA**

Londres, 1823ko martxoaren 21a. Billy Waters kale abeslari, biolin jotzaile, dantzari eta aktore herrena hil zen St Giles auzoko benefizentzia etxean, 44-45 urte zituela. Bere haurtzaroaz dakiguna da New Yorkeko portu inguruan hazi zela eta hantxe trebatu zela marinel lanetan, eta baita biolina jotzen eta dantzari ere. Afrikar jatorrikoa izanik, esklabo jaio zela uste da, baina ez da datu baieztatua.

1811n Ingalaterrako Itsas Armadarekin bat egin zuen, *Nemur* hornidura ontzian, Charles Austen –Jane Austen idazlearen anaia– kapitain zuela. Handik gutxira, Ganymede ontzian mailaz igotzea lortu zuen, baina sokaterian eta oihaletan lanean ari zela, erori eta bi hankak hautsi zituen; ezkerrekoa belunaren azpitik anputatu behar izan zioten.

Londresko St Giles auzo txiroan bizi izan zen handik aurrera. Baina armada- ren pentsio urria Polly emaztea eta bi haurrak mantentzeko nahikoa ez, eta kale emanaldien truke diru eskean hasi zen. Adelphi antzokiaren kanpoaldean aritzen zen, uniforme militar zaharra soinean, lumadun kapela buruan eta biolina eskutan.

Watersen biografiatan aipatzen da William Joseph Moncrieff antzerkigileak egin zuela ezagun, *Tom and Jerry* antzez- lanean Watersen pertsonaia sartu zuela- ko. Bada, ordurako ezaguna zen antzokien kanpoaldean, herritarren artean, eta St Gileseko auzokideek “eskaleen

WELLCOME COLLECTION

errege” izendatu zuten. Antzezlan arrakastatsuak kalte handia eragin zion. Batetik, Moncrieffek egindako erretratua arrazista, iraingarria eta krudela zen, errealitatearekin zerikusirik ez zeukana. Bestetik, Watersen kale jarduna legez kanpokoak zen eta poliziaren jazarpe- na areagotu egin zen handik aurrera; epaile batek kartzelarekin mehatxu ere egin zion jardunari uzten ez bazion. Watersek biolina saldu behar izan zuen, eta egurrezko hanka ere saltzen saiatu omen zen, baina inork ez zion txanponik eskaini egur zati zaharkituaren truke. Handik urtebetera hil zen.

Watersen lanaren deskribapen batzuk eta hark sortutako kantu eta istorioen zenbait zati solte besterik ez zaiz-

kigu iritsi, baina horiek bide luzea egin dute zenbaitetan. 1959an, Mississippin, Shirley Collins eta Alan Lomax kantu bildumagileek Sid Hemphill agurea grabatu zuten blues kutsuko abesti bat banjoaz lagunduta kantatuz: “*Polly will you marry me? Polly don’t you cry, Polly come to bed with me and get a little boy...*”. Watersek emazteari eskainitako kanta zen.

Hil eta berrehun urtera iritsi zaio artistari aitortza ofiziala. Londresko bere auzo zaharrean plaka bat jarri berri dute haren omenez. Eta adituen erre- konozimendua ere jasotzen ari da. Tony Montague musika ikerlari kanadarra- ren hitzetan, Billy Waters “bluesaren, breakdancearen, rockaren eta raparen aitzindaria da”. ●

Herkulanotarren desintegrazioa

K.o. 79. urteko Vesuvioren erupzioa hon- damendia izan zen Pompeia eta Herku- lanoko biztanleentzat, eta pagotxa etor- kizuneko arkeologoentzat, errautsetan ederki kontserbatuta geratu baitziren eraikinak, objektuak eta hildakoak –edo horiek utzitako hutsuneak, behintzat–. Bada, Herkulanoko biztanleek ez zuten arrastorik utzi –portuan babestu zirenak

ezik–, eta zientzialariek horren zergatia azaldu berri dute, eta *Scientific Reports* al- dizkarian argitaratu. Erupzioak eraginda- ko lehen fluxu piroklastikoa Herkulanora iritsi zenean 550 gradu zentigraduko ten- peratura zuela kalkulatu dute –baxuagoa Pompeian, hurrunago dagoelako–, eta, ondorioz, herkulanotarrak bat-batean erraustu eta lurrundu ziren. ●

“ ”

Kazetaritzari ez zaio sekula literatur baliorik eman

Koldo Izagirre

ARGIaren egitekoen zerrendan tik bat gehiago. Duela kasik hamabost urte bururatutako ideari forma ematea kosta da, baina eman zaio, eta inprentatik irtetear behar du dagoneko. Euskal prentsak 1869tik 2000ra ekarritako zenbait kronika gogoangarriren bilduma egin du Koldo Izagirrek (Altza-Pasaia, 1953).

“Harribitxiak” dira, historia ulertzeko gako, besteren artean Lehen eta Bigarren Mundu Gerrak euskaraz ere kontatu zirenen adierazle. Oro har, behin baino publikatu ez diren kronikak berrargitaratu ditu ARGIAk *Zaldi bat ihes garrezko zelaian* liburuan. Kazetaritza testuak izan arren, literatura dute oinarrian.

 GORKA PEÑAGARIKANO GOIKOETXEA

Kazetaritza testu guztien edo gehienen gisara, kronikak ere bizi laburra izan ohi du. Egun jakin bateko alean argitaratu eta hemerrotekan sartzen dira.

Kazetaritzak duen gaitza da hori. Egunerokoa, egunerokoa, egunerokoa... eta ez dago denborarik. Ez dago etorkizunik, ez iraganik. Beti da unean unekoa, edo bezperakoa baina aktuala, etengabe.

Azken finean, kazetariaren lana ez da literaturatzat hartzen, eta kazetariak berak ere ez du horrela ikusten bere burua. Eta bai, literatura da. Hor daukagu arazoa.

J. B. Bilbao Batxi-ren idazkiak jaso zenituen *Hau mundu arrano hau liburuan*, Iñigo Aranbarrarekin batera. Honela zenioten kontrazalean Batxi-ri buruz: “Berrehun kronikaren egile katalogatu gabea. Idazletasuna ukatzen zaion marinela”. Orain, esadazu, “marinela” beharrean, esan genezake “kazetaria”?

Adibide bat jarriko dizut, neronek ere kontu hau ulertzeko erabiltzen dudana. Irudigileek sekulako garrantzia izan dute kazetaritzan; irudiz interpretatu ohi dute aktualitatea. Ikusi aspaldiko ARGIAko argazkiak, ikusi oraingo lanak hedabideetan, Iñaki Martiarena *Mattin*-enak, Eider Eibarrenak, Olariagarenak, *Zaldiero*-renak eta beste askorenak. Inork ez du esango artelanak ez direnik.

Eta kazetaritza testuekin, aldiz...

Hain daukagu barneratuta egiten duen horrek biharamunean ez duela balio...

Ezerezean geratzen da?

Liburua eta literatura nahasten ditugu, literatura liburuetan bakarrik azaltzen dela uste dugu. Orain, liburu honekin, literatura bihurtuko zarete (barre egiten du). Niretzat, kazetaritza, literaturaren genero bat da.

Liburuei ematen diegu zilegitasuna? Obsesioa dugu liburuak egitearekin?

Hala dirudi, obsesioa dugula. Liburu gutxi eduki izan ditugu historikoki eta horretan jarrita gaude. Baina agerkari asko izan ditugu, eta hor ere literatura daukagu. Horri ez zaio erreparatzen.

Astirik eza aipatu duzu lehen. Ez ote da gertatzen kazetariak ez duela astirik bere testuak literatura mailara igotzeko?

Zergatik igo behar ditu? Kazetaritza beheragoko mailan dago ala? Idazleok kazetaritza egin genezakeela uste duzu? Bi genero dira. Kazetaria idazlea da. Egunero idazten du gainera. Batzuetan ondo eta bestetan ez hain ondo, idazleok bezalaxe.

“ ”

Irudigileek sekulako garrantzia izan dute kazetaritzan; irudiz interpretatu ohi dute aktualitatea. Inork ez du esango artelanak ez direnik

Bilduma honetan ez duzu hautatu *Batxi*ren ezer, *Lizardi*renik ere ez...

Gehiago jo dugu komunikabideetan soilik argitaratu diren horietara, ezagunak ez diren testuetara. Sekulako materiala dago, eta uste dut dena dagoela irakurtzeko. Ahozko literatura izan balitz, hobeto gordeko genituzke seguruenik.

Zergatik?

Batetik, Antonio Zavalak sortu eta elikatutako Auspoa saila daukagulako kontsultagarri. Bestetik, kantuak bertsoa hilezko bihurtzen duelako. Kantariak jakin izan zuten altxor hori baliatzen. Hori da ahozkitasunaren abantaila, transmititu egiten dela. Idazleok, ordea, zokoratua daukagu geure aurrekoen lana. Historiarik ez bagenu bezala.

Baliorik ez zaiela ematen iraganeke argitalpenei...

Kazetaritzaren balio soziala aitortu izan da, baina gutxitan eman zaio literatur balioa. Lizardi, Kirikiño, Etxepare medikua... Zenbat gehiago? Ez da bakarrik kroniken kasua, berdin gertatzen da oro har artikuluekin, eztabaidekin, edito-rialekin...

DANI BLANCO

DANI BLANCO

Literatura gehiago ala gutxiago, baina aipatu didazu, *Zaldi bat ihes garrezko zelaian* (2023, ARGIA) liburura ekarritako kronikak “literatura ugarikoak” direla.

Saia gaitezen kronika definitzen. Izan daiteke fikziorik gabeko ipuin bat, baina izan daiteke kazetaria protagonista duen erreportaia ere. Hor ageri da nortasuna, kazetariak kontatzeko duen trebetasuna. Zenbat kronika, hainbat estilo. Gure literaturaren generorik aberatsenetakoa.

Historia ezagutzeko beste modu bat ere bada, ezta?

Kronika hauei esker ezagutuko dugu, besteak beste, zenbat gerra bizi izan ditugun gurean: 1936koa, Algeriako, Bigarren Mundu Gerra, Lehenengoa... Eta atzerago jo ez dugulako –liburuko kronikarik zaharrena 1869koa da–. Bai, historia ulertzeko material bat da, besteak beste.

Banaka hartuta, irakurterazak ez ezik, oso kronika interesgarriak dira garaian kokatu eta ordukoak

“ ”

Baliabide literario bat onartzen du kronikak, eta ikuspen plastiko bat ematen digu irakurleoi

ezagutzeko.

Bada Julene Azpeitiaren mini-kronika bat... Amabirgina baten erromeria Andaluzian. Halako egunean, urtero, base-lizatik eliza nagusira daramate. Baina oraingoan komunistak eta sozialistak ere batu dira prozesioan, eta *Casa del Pueblo*-ra nahi dute eraman, ez eliza nagusira. Mehatxuak, bultzakadak... Eta honela amaitzen da kronika: “Ama Birjinak jo eban eleiza nagusia Kantauri itsasoan galernak harrapatzen duan itsasontzi gaxuak portua jotzen duan erara”.

Baliabide literario bat onartu du kronikak, eta ikuspen plastiko bat ematen digu irakurleoi. Julene Azpeitiak lekua, garaia eta giro politiko-erlijioso bat erakusten digu era objektiboan, baina inplikazio estilistiko bat kometitzen du amaieran. Irudi horrek, amabirgina-galerna-eliza loturak dimentsio erdi epikoa erdi tragikoa ematen dio gertakari. Indartu egiten du kristau-komunista-sozialisten pasadizioa.

Badago intentzio bat.

Intentzionalitatea dago eragiteko, eta hori ere literatura da. Erakustaldi linguistikoa ere egiten dute horretara jarri gabe. Generoak nahasten dituzte, margolarien paletan egiten duten bezalaxe.

Ander Arzelus Luzear-en testu bat aipatzearren, 1928koa da, nola kontatzen duen “ekaitz beldurgarriaren” etorrera, Donostiako moilatik beha dela.

Azpigenero asko ditu kronikak. Itsasoa, itsastarrak, marinellak, galernak... Bertsolaritzan asko landu da kronika hori. Kirola zer esanik ez, estropadak, sega

apustuak, aizkolarienak, pilota... Krimenak ere bai, bertso sail bikainenak dauzkagu, Hamalau heriotzarena, Jose Tejeriarena... Duela egun pare bat, Inazio Mujikarekin hizketan, *Luzear*-ek zenbat lan dituen eta zeinen ezezaguna den aritu ginen.

Gazte bat nola urkatu zuten ere kontatzen da *Legezko herioa* izeneko kronikan. Amerikan idatzia dago, 1898ko urtarrean.

Oso kontakizun berezia da, xehe-tasun asko ematen ditu. Idazkera-gatik, izan liteke ingelesetik euskaratua. Rio de La Platako *Eskual Herria* aldizkaritik jaso nuen nik. Gorka Bereziartuak komentatu zidan arraroa egiten zitzaiola Los Angeleseko albiste hori Rio de la Platako batean agertzea. Azkenik, Imanol Muruak abisatu zigun Kaliforniako *Eskual Herria* berriketaria-n azaldu zela lehenik.

Testuak moldatu behar izan dituzu zeozer?

Ez, testuak bere hartan daude. Inprimategiko oker nabarmenak zuzendu eta ortografia geure garaira egokitu, horixe izan da maneatu dugun bakarra. Esaten hasita esan dezadan: Juan Luis Zabalak irakurketa xehea egin zidan, eta ortografian ez ezik, kopiaketan egindako akatsak zuzendu zizkidan. Gorka Bereziartuak hautaketan eta beste detaile askotan lagundu du.

Azterlan galanta egin duzu, eta egin daiteke gehiago ere.

ARGIAk atera zuen duela urte batzuk *Zeruko Argia*-n egindako elkarrizketez osatutako liburu bat, Pilar Iparragirren lana izan zen. Horrelako alor asko dago lo. Oraindik Lekarozen egiten zenean, kronika mordoxka argitaratu zuten Txinara misiolari joandakoek bidalitako testuekin. Oso interesgarriak dira. Pentsa.

Ahantzuran galdutako testuak dira.

Baziren ere, inork gutxik jakingo zuen. Nahiz eta gaur egun asko erraztu den testuetara iristea. Ez daukagu aitzakiarik horretan.

Literaturaren historia aztertu beharko bagenu, hauek bezalako kazetaritza testuek puska handia

“ ”

Intentzionalitatea dago eragiteko, eta hori ere literatura da. Generoak nahasten dituzte, margolariak paletan egiten duten bezalaxe

hartuko ligukete, ala?

Ez da kronikekin soilik gertatzen. Ipuinak, esaterako, euskal literaturaren historia lanetan oso berandu sartu dira. Urte luzez aztertu da literatura ipuin modernorik ez balego bezala. Mirande, Aresti eta kito. Lehen esandakoa: ez badago liburuan, ez du balio.

ARGIAren aspaldiko zeregina zen lan hau egitea. Liburuaren editore Gorka Bereziartuak kontatzen du hitzaurrean, askoren oroimenean

geratu zen hitzaldia eman zenuela ARGIAren 90. urteurrenean, 2009ko urtarrean.

Hitzaldi “mitikoa”, bai (barre egiten du). Hor sortu zen hasierako ideia... Banekien zer zegoen, zer etorriko zen, eta hasia nengoen testuak bilatzen.

Lana hartu duzu.

Bai, baina lan atsegina da. Pazientzia apur bat baino ez da behar. Eta egia esan, testu interesgarriak ez dira zailak atzematen prosa moralen eta sermoi politikoen artean, erraztu egiten dute lana (barre egiten du).

Izenburua bera, *Zaldi bat ihes garrezko zelaian*; liburuako testu batetik dator.

Gernikako bonbardaketa kontatzen du Joseba Zubimendik –*Gernika erraustean, lekuko nintzen*–. Hori ere badaukagu, Gernikako bonbardaketaren dokumenturik zinezkoena. Joseba Zubimendi... kazetari handia, idazle bikaina. ●

LÚA RIBEIRAREN ERAKUSKETA DONOSTIAKO TABAKALERAN

Uztailaren 2ra arte ikusgai

Zeruratzea

Nola irudikatzen da mina? Min fisikoa, gorputzean gertatzen dena, baina baita barrura sartu eta barruak jaten dizkigun min ikusezina ere. Mina; sufrimendua eta atsekabea. Artearen historian, baita kristautasunean ere, edo tragedia grekoari lotzen zaizkion erritual eta ospakizunetan, badago minaren errepresentazio aberatsa, non sakrifizioek, penitentziek edo zigorrek estetika liluragarri batean bat egiten duten. Lúa Ribeiraren argazkiek badute honetatik zerbait, baina badute ere anaitasunaz, aukera berrien esperantzaz eta John Waters-en pelikuletako kutsu *kitch* saturatu horretatik beste zerbait ere. Guztiaren gainetik, ordea, gizartean eraiki ditugun muga baztertzailerak zeruratzeko desira sumatzen da Ribeiraren argazkietan.

 JONE ALAITZ URIARTE LÚA RIBEIRA

Mojak, lapurrak eta lorategiak interesatzen zaizkit. Gorputz ustelduan sorginkeria, hotelako harrerak eta zeruko ateak. Mamuak, ehorztetxeetako zuzendariak eta grabitatea ". Hala laburbiltzen ditu Lúa Ribeira argazkilariak (A Pontes, Galizia, 1986) bere interesguneak, eta aipatzen dituen horien hatzak Donostiako Tabakalerako Artegunea aretoan ireki berri duen erakusketan topa ditzazkegu. *Zeruratzea* izenburua darama bost seriez osatutako erakusketak, eta, bertan, 2016. urtetik 2020ra bitartean egindako lanak aurkituko ditugu. Serieko hogeina bat argazki topatuko ditugu eta behin guztiak ikusita, Ribeiraren lan egiteko metodologია zein den susmatzen has gaitezke, bere motibo eta interesguneak identifikatu ditzakegu eta bukaerarako, testuinguru eta geografia ezberdinetan bere kamerak erretratatzeko duen hori estilo jakin bati fidela dela baieztatuko dugu.

Kultura garaikide eta menderatzaileak dakartzan bazterketa-mekanismoak sortzen dituen errealtateak irudien bitartez zalantzan jartzeko asmoz dator Ribeira, edo behintzat lehen planora ekarri nahi ditu, azalera, denon bistara. Irudi horiek sortuz, irakurketa eta interpretazio onartuetatik kanpo dagoen horri so egiteko gonbitea luzatzen digu, ikusi nahi ez dugun hori parez pare jartzen digu, ez dago eskaporik, asimilatu beharreko errealtatea da. Sistematik kanporatuak izan diren pertsonak –etxegabeak, migratzaileak, aniztasun funtzionala duten emakumeak– dira askotan Ribeiraren argazkietan agertzen direnak. Argazkilara heldu aurretik, ordea, prozesu luzea ematen da, elkar-ezagutza bat, topaketa bat, konfiantzazko ingurunea ehuntzen da, solasaldiak eta isiluneak elkarbanatu eta elkar ikusita, elkar errekonozituz, eta ondoren, akaso, argazkia helduko da. Eta argazkiak pasa den horren guztiaren

istant bat besterik ez du irudikatuko, koloredun zapatila pare bat, irribarre leun bat, zigarroari zupada bat ematen dion gizona, negar malko batek blaitu duen rimmel beltza...

Lúa Ribeirak argazkilaritza dokumentaleko ikasketak egin zituen Galeseko Unibertsitatean eta egun Magnum agentzia prestigiotsuko kidea da, besteak beste, Cristina García Roderó eta Cristina de Middel-ekin batera. Antropologo baten antzera, ikerketa sakona eta bere gaien ikuspegi inguratzailea dakar Ribeirak, eta argazkilaritza topaketa horiek ahalbidetzeko bitartekari gisa darabil. Argazkilaritza "kolaboratzailea" egiten duela esaten du, irudietan agertzen direnak, kolaboratzaile gisa tratatzen baititu, haiekin bizitako esperientziak argazki bilakatzen baititu Ribeirak. Irudiak sortzeko garaian 50mm lentea erabiltzen du, gizakiaren begitik hurbilen dagoen lentea, kameraren bi aldeetan dagoen

Sostiene cruz de madera ("Egurrezko gurutzea eusten du"). *Esclavas de la Virgen Dolorosa*-n, Covas-en, Galizian. (2016). *Aristócratas* ("Aristokratak") seriekoa.

Guía la procesión ("Prozesioa gidatzen du"). Puente Genil-en, Andaluzian. (2019). *Las Visiones* ("Ikuskariak") seriekoa.

distantzia murriztuz, begirada ahalik eta errealea izan dadin ahalbidetuta.

Epe-luzeko topaketa horietako bat *Esclavas de la Virgen Dolorosa* mojen kongregazio katolikoan eman zen. Ribeirak haurtzaroko udako oporrak igarotzen zituen herrixka galiziarrean zegoen kongregazio hau, heritik at. Bertan, aniztasun funtzionala duten emakumeak bizi dira, mundutik aparte, etenaldi betiereko batean. 2014an hurbildu zen Ribeira beraiengana, barrera ikusezin horiek zeharkatuta, emakume horiekin denbora pasatzeko asmoz. Hala, denbora igaro ahala, eta elkarren artean konfiantza izan ahala, antzerki-tailerrak antolatu zituzten, kongregazioak zuen lorategi berde zarbatsuan antzeztzen zizutenak eta topaketa horietatik dator *Aristócratas* [Aristokratak] seriea. Jatordurako prest dagoen mahai hutsa, egurrezko gurutze txikiz apaindutako logela, loredun mahai batean bueltan antzeztutako erretrato aristokratikoa.

Josef Koudelka argazkilari txekiarrak frankismo berantiarrean Sevillako (Andaluzia) Aste Santuak erretratu zituen, prozesioetako jende pila horretatik haratago zegoen pusketei erreparatuz: kale huts batetik gurutzea arrastaka daraman gizon nazaretarra, prozesioei begira dauden umeak, tunika janztear dauden penitenteak... Ribeiraren *Visio-*

nes ("Ikuskariak") serieak badu Koudelkaren argazkien arrastoa. Puente Genil (Kordoba, Andaluzia) herria aukeratzen du bertako Aste Santuko ospakizun erlijiosoak erretratatzeko, baina hemen ere prozesioa eta errituei buruzko aipamenak desagertu egiten dira. Ospakizunaren aldirietan gertatzen den hori da artistak bere kamerarekin harrapatuko duena: nazaretarren jantzi gorriak bere testuingurutik aterata, prozesioetara joateko dotore jantzi den familia, kamerara serio begiratzen duen neskati-la, errepidea gurutzatzen duen gizona ke laino batean galduta, Puente Genil-eko industria gunea... Espero den hura albo batera utzi, eta aldirietan gertatzen dena ekartzen du erdigunera.

Migrazioarekin eta gizonek altxatutako muga krudelek sortzen dituzten egoeretan murgiltzen da Ribeira *La Jungla* ("Oihana") eta *Los afortunados* ("Zorionekoak") serietan. Lehena Tijuana hirian dagoen oihan itsurako ez-leku baten izena da, eta bertara joan zen Ribeira, bidaia labur batean migrazio-krisiari buruzko argazkiak ateratzera ekimen kolektibo batean. Mugara iritsi eta gutxira, migratzaileek pairatzen zuten mespretxuaren testigu izan zen, baita migratzaileek sentitzen duten beldurrare. Melilla eta Marokoko muga ertzetan ere ibili izan da, Europako muga noiz

pasa zain dauden gazteekin harremana egiten. Eta bizikidetzak horretatik sortzen dira bi serie hauek, haiekin denbora pasatu eta haien istorioak ezagutzetik. Lotarako babesleku diren egitura prekarioak, oihana izan zatekeen berdez estalitako azalera, eguzkitik babes-ten diren gizonen arteko elkarriketa, goizegi heldu egin diren gazteen bizi-raupena...

Azkenik, *Zeruratzeak* Bristol (Erresuma Batua) hirian gertatzen ari zen etxerik gabeko pertsonen krisiari aurre egiteko asmoz sortu den proiektu da eta erakusketari izenburua ematen dion argazki-bilduma da. Ribeira hiriko parkeetan etxegabeekin elkartzeko hasi zen, parkean bertan, hiriko logika eta dinamiketatik at. Lorategiko atmosferak, izaera mitologiko bat ematen die bertan agertzen diren pertsonen, aingeru edo zaindari bailiran. Kolore saturatuak, bi-branteak eta irmoak dira nagusi *Zeruratzeak* erakusketan. Erakusketako goiko solairuan, Ribeirak lan egiteko erabiltzen dituen koadernoko erreferentziak konpartitzen ditu publikoarekin, eta ederra da ikustea zein den argazki baten sorburua, lehen ideia hori, lehen zirriborroa eta konturatzea artistak dakarren ikusizko ezagutza guztia, ondoren, nola edo hala, bere argazkietan azaleratzen dela. ●

LIBURUA

Fantasia murgildurik

HAIRA RIVERO ARRIETA / DONOSTIA KULTURA

MARI GONAGORRI ETA HAMAZAZPI BERRI

**YOLANDA ARRIETA
MALAETXEBARRIA (TESTUA) /
ENRIQUE MORENTE LUQUE
(ILUSTRAZIOAK)**

DENONARTEAN, 2023

XABIER ETXANIZ ERLE

Zarauzko Udalak antolatutako Lizardi sariak bi urtean behin haurrei zuzendutako liburu bat saritzen du. Iaz Yolanda Arrietak idatzitako ipuinak eskuratu zuen saria eta, alde horretatik, epaimahaiaren bermearekin aurkezten zaigu.

Liburura hurbiltzean deigarria egiten da edizioa. Enrique Morenteren ilustrazioak fantasiosoa dira, kolore pasteletan eta irakurle txikiei bideratuak. Testua, berriz, hitz-jokoz beterik ageri zaigu. Liburu hasieran agertzen den aurkibidetik barneko testuraino (zerotik hamazazpira doazen atalak denak errimaz eginak: *Zero, mundua ero eta Bat: sagu parrat-etik Hamazazpi: hazi, bizi, ikasi-raino*).

Mimi eta Loa ahizpa bikiak dira ipuineko protagonista nagusiak Mari Gonagorri-rekin batera. Biek plazan saguaren ohar bat ikusten dute; ezin du lanean jarraitu eta ez du esne-hortzik edo kika gehiagorik jasoko. Horrek bikien harridura sortarazten du, baina berehala iristen da zalgurdi batean Mari Gonagorri kikak jasotzera eta opariak egitera ("Gona eta garrez, ni beti gorri, Eguzki ala euri, ni beti ongi! Kikak jaso eta hortzak opari, zer nahi duzun hura ekarri!"). Mari Gonagorriren etxera doaz ahizpak eta han ezagutuko dute honen mundu magikoa; nahien lurraldea, nahien errota... baita nahi bakoitzari dagokion kemen-bonba ere.

Fantasia, jolasa, hitz-jokoak eta irudimena ageri zaizkigu Arrietaren

istorioan. Hau, gainera, hemezortzi atal laburretan banaturik dago, bizpahiru orrikoak gehienak, eta elkar-rrizketa ugariak eta Morenteren irudi handiek ere laguntzen dute irakurketan.

Azkar eta arin irakurtzen den ipuina dugu, alde horretatik, Lizardi saria eskuratu duen obra hau. Ipuin entretenigarria eta irudimentsua. Agian koloreen gehiegizko erabilera egon daiteke hitz batzuetan, baina gerta daiteke ere horixe izatea haurren gustukoa. Edozein modutan, hitzekin jolasteko liburu dugu, poetikara ere hurbiltzeko modukoa... fantasiaz eta munduaren ezagutzaz, agian filosofia puntu batekin ari garen bitartean. ●

MUSIKA

Amonak ere dantzatuko du hau!

N.T.E.R.
RAIMUNDO EL CANASTERO

2023

XALBA RAMIREZ

Hau da bidali nahi dudana mezua: infernutik ikusten da zerua". Honela abiatzen da lehen kanta. Nazareteko Jesusen ustezko berpizkundearen pare, Raimundo El Canasterok Aste Santurako ekarri digu bere lehen lan luzea: N.T.E.R. (No Todo Es Rumba). Rumba talde gisa hasi zena, izugarritzko zapore festa bihurtu delako.

Entzuna nuen taldea, baina usainik ere ez zetorrenaz. Nafarroaldeko lagunei galdetu, eta Ibai Osinagak, txinatar aipu bat nola, hitz gutxirekin azaldu dit azaldu beharrekoa: Lizarraldekoak dira, horrek azaltzen du dena.

Dena ez dakit, baina ondo kokatzen du eztabaida. Nafarroako sustrai batzuetatik abiatuta, mundu osoko iturriak nahastu eta garatzen ditu N.T.E.R.-k. Porrusalda ekletikoa harriarriki

koherentea da. Eta, garrantzitsuena, oso dibertigarria. Barre egiteko beste disko bat.

Lagun taldea da, eta lagunak gisara, etxean kozinatutako disko ikaragarri honek badu bestela lortu ezin daitekeen freskotasun hori. Hegoaldeko bazileoa, *primiko mio*. Beltza, el Senisa eta el Caete dira deabruaren artifizio honen egileak. Eta lagunak saldoka. Goxokiak aipatzearren: Moises no duerme, La Wera eta Txeto.

Ezin ditugu hemen laburtu diskoak dituen harribitxi guztiak: zazpi jauzi bat 13,12 lelo ezagunarekin, eta poliziaren kontrolez abixatzen gaituzten whatsapp taldeetako audioekin; Alaitz eta Maiderren tripizko ametsa; Ray Herdiaren *Alegria de vivir* kantaren bertsoa, udako kanta izateko esperoan;

eta hiru atal dituen *Taketeo* kanta (a ze erritmoak eta a ze zutabeak).

Irrietatik harago, azken urteotan garatzen ari den tradizioaren eta elektronikaren arteko zubi horri aletxoak jarri diote Lizarraldeko lagunak. Orri hauetan aldarrikatu genuen Califato 3/4 ren harira, euskal futurismoaren beharra, eta Raimundo el Canasterok norabide horretan aletxoak jarri du, gure kalifato nabarro honek azken urteotako euskal musikaren ziklo berriari ekarpena eginez.

Euskal Herria jada ez da izan zena; urte batzuez putzu sakon eta iluna izandakoa jada ibai oparoa da; Ekialdetik Mendebaldera, kulturak badu eraldaketa emari berritu eta fresko bat. Ea ur laster horiek, kultur sorkuntzatik harago, gure buru eta iruditeriak ere bustitzen dituzten. ●

Ezker paretatik orainari

IÑIGO SATRUSTEGI

Sakea egin zuen Olaia Inziartek ostegun iluntzean Elorrioko Gazte Topagunean. Oronozkoak izan zuen antolatutako kontzertuen karpa txikia irekitzeko ardura. Eta are, txiki geratu zen Ezker Pareta abeslariaren harridurarako. Orduak aurrera egin ahala, baina, indarrak gordetzea erabaki zuten askok. Egun argiko beroaren osteko gau hotzak ere erretiratuko zituen beste batzuk. Azken orduan, orde, etxeratu (furgoratu edo oihaletxeratu, zuzenagoak izatera) ezin zirenak dantzan jarri zituen Madmuaselek.

Errebotean, talde "txikientzako" gor-detako oholza seguruenik gehien bete zuten taldeak izan ziren ostiralean. Iruñeritik, Hofe-k sekulakoa muntatu zuen, taldekide berri eta guzti, Atarrabiako fansen epelean. Bestetik, Burutik izan genuen (argazkian). Espero nituen aur-

pegi ezagunak talde ez-hain-hasiberriari babesa emateko asmoz. Baina kontrara, kontzertua hasi aurreko minutuetan lepo zegoen festalekua eta ez ziren soilik hiri buruzagiko gazteak. Ez omen ziren geratu gustoregi soinu kontuak direla eta. Baina entzule gisa esan dezaket inor (gutxi) ikusi nuela mutur luzez. Zeruak eta zoruak bat egin zuten, eta aski defendatua eta gozatua izan zen iruindarren zuzenekoa. Aipatzekoa, halaber, Madril-dik etorritako La Eliteren showa, arreta berezirik egin ez banion ere.

Azken gauerako indarririk bazuen inork, Toc mungiarrek abiatuko zuten festa beren kontzertu hipnotikoarekin. Ordutegiak gora-behera, kontzertu "nagusiei" "konpetentzia" egin ahal izateko indar adina erakutsi zuten Iramo gasteiztarrek eta sakanako Nafarroa 1512 taldeak. Lukiek-en formula magikoa zein

KONTZERTUAK: Hainbat talde.

NON/NOIZ: Gazte Topagunea (Elorrio), apirilaren 6tik 9ra.

den oraidik ez dakit, eta beste behin ere ulertuko ez ditudan soka-jolasekin dantzan jarri gintuzten hamarnaka parranderoak eta txandalariak.

Nago talde txikitzat ditugun asko handiak baino gehiago direla, eta ez dagoe-la zertan ulertu behar karpa txikiagoa izateagatik, ez dutenik merezi oholza handi eta proiektio zabalagorik. Entzuleen berotasuna eta giroa ere baloratu beharreko zerbait da, eta Ezker paretan izan ginenok hala bizi genuela uste dut.

Ernairen hamar urteak eta gazte antolakundeen beste hainbeste, ezin ospatuagoak geratu ziren Elorrian. Orainari erreparatu eta kantatu diote hiru egunez, soa etorkizunean jarririk. Borrokan eta berau birplanteatzen segitzeko unea da orain. Burutik-eko lagunek dioten moduan: "Ez da beste irtenbiderik, kolpatzea besterik". ●

Hitz gezidunak

LOTARAKO JANTZIA DOILOR, ZIKOITZ	ERREGAIA HERRI HIZKERAN, ETA	BURUAREN ALBOKO ALDE			ESNEA EMATEN DUEN ABERE OTSAIL	ASEA KOLPEKA, UKALDIKA	LERROAK PERTSO-NAIAREN ABIZENA
ALTxATU DAGO					ATZAMARRA UNEKO EGUNEAN		
	Oka ONTZIAREN ESKUINALDE		Du, haiei ATMOSFERAko GAS	GINEAKO BIZTANLE ELEMENTU KIMIKOA			
OSO KOPURU HANDIETAN LAHAR					SOLDATA LO EGITEKO GELA		
		Izaki bizidunen oinarritzko ELEMENTU NABAR				Ikusi (LA-BURDURA) ORGAZAIN, ORGA-GIDARI	
UKRAINAKO HERRITAR	Talka PERTSO-NAIAREN IZENA			GUZTIEI DAGOKIONA AITORMEN			ETXE-MULTZOA
					Sua, lama TINKO, IRMO		
MUSIKA ESTILOA ALDEA		UGAZTUN HARAGIJALE ZAKURRA				GUHAUR OINARRITZKO EDARIA	
			GARAIERA, GORPUZKERA URREAREN IKURRA				ATOMO ZENBAKIA ISLANDIAKO DOMEINUA
NAFARROAKO HERRIA ALTxATURIK				AKATS BAT ERROMA-TARRA			
						Aisatu aditzaren erroa	

Sudokua

BETE ITZAZU GELAXKAK 1 ETIK 9 RAKO ZENBAKIAK IDATZIZ, ZUTABE, LERRO ETA 3X3 KOADRO BAKOITZEAN ERREPIKATU GABE.

3	6			7			8	2
8		4			6			
	7		3	4	8			
	5							
		3	5				2	6
	4	9	6		3		1	
	8			3	9	2	7	
9	3	1		2			6	
4		7	1		5	3		

5x5

ZE HARRETARA ETA GOITIK BEHERA, HITZ BERA.

- Anatido izena.
- Janaria birrintzeko hortz.
- Adineko gizona.
- Jaurtiketa.
- Nireak.

EBAZPENAK

1. AHATE
2. HAGIN
3. AGURE
4. TIROA
5. ENEAK

8	6	9	3	5	1	6	5	4	2	7	1	4	8	2
4	3	1	8	2	7	5	6	4	9	3	6	2	7	1
5	8	6	4	3	6	3	7	1	5	2	4	9	6	8
2	4	9	6	8	3	7	1	5	7	1	3	5	9	4
7	1	3	5	9	4	8	2	6	6	5	8	7	1	2
6	5	8	7	1	2	9	4	3	3	1	2	9	4	3
1	7	2	3	4	8	6	5	9	5	9	4	8	6	5
8	9	4	3	7	5	6	1	3	7	3	7	5	6	1
3	6	5	9	7	1	4	8	2	2	4	8	2	4	8

A	V	I	A	K	I	R	U	J	V	R	O	R	O	G
S	A	R	V	N	O	R	V	O	R	O	D	O	R	O
I	O	R	I	O	A	V	O	B	A	V	A	L	B	A
Z	A	U	T	I	V	T	A	O	V	O	A	T	O	A
U	E	G	E	T	O	I	O	K	I	O	I	O	I	O
A	R	A	G	A	R	N	A	I	V	R	K	R	A	U
O	R	O	K	O	R	O	O	P	O	T	O	O	O	O
I	K	I	A	T	U	L	E	Z	I	I	S	V	S	S
G	A	V	P	A	I	K	A	O	I	I	M	I	M	I
A	R	N	I	G	D	O	K	O	I	O	V	A	D	D
V	Z	T	H						O	S	V	J		
L	E	Z	Z	Z					L	V	T	I	Z	
I	B	B							G	P				

Maddi Sanz Sánchez

HARPA JOTZEN, BETI

"HORI NAHI DUT"

"Hasiera ez dut oso ongi oroitzen. Hainbat urtez astero joaten nintzen Oiarzunera. Arte espezialitate asko bezala, oso konstantea da musika. Behar bezala ikasten eta abiada egokian hobetzen ari zarela frogatu behar diozu irakasleari. Aurrerapena sumatu behar du aste batetik bestera. Horrek presioa dakar". Olentzerok ekarri zion lehenbiziko harpa Sanzi. Etxekoek beti babestu izan dutela dio, baita goi mailako ikasketak musikaren ildorik egin nahi zituela esandakoan ere. Begi niniak goian jarri, iraganaz mintzatu da Sanz.

"Magia hutsa da harpa sorbaldan etzan, bi eskuak gaineratik pasa eta besarkatzea"

Haurtzarotik nerabezarorako urteak intentsitate handiz oroitzen ditu Maddi Sanzek. Hezkuntza formaleko ikasketez gain, kontserbatorioan ere aritzen zen, eta harrapaturik ikusten zuen bere burua. Argi zuen, ordea, musikak ematen ziola bizia. Begiak itxi eta harpa besoan hartuta irudikatzen zuen bere burua etorkizunean. Hala, batxilergo musikalaren aldeko apustua egin zuen Donostian. Geroztik, musika tresna izan du alboan egunerokoan, bai etxean bai Gasteizko kontserbatorioan; gaur egun, irakasle lanetan.

AITZIBER ZAPIRAIN ETXANIZ IRANTZU PASTOR

Ezin ohiko txistea egin gabe hasi...
Askotan egiten didate broma bera. Harpa jotzen dut eta adarra ere bai (barre egiten du). Baina harpa jotzen dut, bereziki. Oso ume nintzela aukuratu nuen: Pirritx eta Porrotxen bideo bat ikusten ari nintzela *-Altxorren bila* zela uste dut-, Olatz Zugasti agertu zen harpa jotzen. Pirata lokartu eta pailazoak salbatu zituen. Orduan esan nuen: "Ama, hori nahi dut".

Gerora, hurrei zuzenduriko kontzertuetara eraman ninduen amak, erabakia ongi hausnartzeko bere ustetan. Nik argi nuen harpa jo nahi nuela. Irungo kontserbatorioan ikasle nintzen ordurako, baina Irunen ez zegoen aukerarik, eta beraz, Oiarzunera joaten hasi nintzen astero-astero. Gogoan dut ilusio handiz idatzi niela Pirritx, Porrotx eta Marimotxi, nire ametsa azalduz. Porrotxek erantzun zidan.

Nola jotzen da harpa?

Bere kodeak ditu, instrumentu guz-

tiek bezala. Orokortua dago harpa-jole gutxi garestia pentsatzea, baina ez gara hain gutxi. Askok bidean uzten duten arren, uste baino gehiago gara. Hasieran, behatz bakoitzaren posizioa ikasi behar da, eta belarria egin eta sokak ezagutu behar dira, koloretakoak baitira: gorriak, beltzak eta zuriak, eta soinu jakin bat du bakoitzak. Oso prozesu motela da, egia da, baina polita iruditzen zait. Gaitasunak txertatzen dira gutxika eta progresiboki egiten da. Konstantzia da ikasteko giltza.

Baduzu harparik etxean?

Olentzerok ekarri zidan lehenbizikoa, harpa txiki bat, eta oraindik ere erabiltzen dut. Gerora, ordea, handiago batera pasatu nintzen. Oso garestiak dira eta etxe askotan ezinezkoa da erostea. Musikak, ordea, denon eskura egon beharko lukeela uste dut, eta zorionez filosofia hori dago kontserbatorio gehienetan; horregatik, ohikoa da kontserbato-

"Hezkuntzak askoz ere arreta eta garrantzi gehiago eman beharko lioke musikari. Musikak ez luke mugarik behar, dirutik haragokoa da artea".

rioetako instrumentuak norberarena bailitzan erabiltzea.

Hori jakinda, etxean ditudan bi harpak izugarri ongi zaintzen ditut, kontu oso handiz, eta atera behar izaten ditudanean, kontziente naiz hortzak estutzen ditudala (barre egiten du).

Harpa jotzeaz gain, irakatsi ere egiten duzu, ezta?

Bai, kontserbatorioan. Espainiako Estatuan ez dago unibertsitateko gradu-rik, eta atzerriko herrialde gehienetan bai. Kontserbatorioan sartzea lortu nuen hizkuntza eskakizuna badudalako eta unibertsitate gradu bat ere bai. Irailean zabaldu zitzaidan horretarako atea lehen aldiz Gasteizen –Hegoaldeko hiriburuetan dago kontserbatorioa–, eta hutsetik hasi dut bidea. Ikasleak ere hutsetik hasten dira instrumentuarekin eta oso polita da egiten ari diren bidea. Ez dute musika lengoaia ezagutzen eta dena batera zurruputzen dute.

Nolako harremana sortzen da pertsonaren eta harparen artean?

Irakasle lanetan ari naizela nire gaztaroz oroitzen naiz. Izan ere, uste dut, azken batean hiruki moduko harreman bat sortzen dela ikaslearen, irakaslearen eta instrumentuaren artean. Irakasleak funtzio garrantzitsua jokatzeko du ikaslearen ikasketa prozesuan, eta harpa, berriz, sorbaldan etzaten da, bi eskuak gainetik pasatzen zaizkio eta besarkada gisako bat ematen zaio; magia hutsa da.

Oholtzan ere aritzen zara, musika eta hitza uztartuz.

Euskara oso garrantzitsua da niretzat. Txikitatik gustatu izan zait idaztea, ahaztea kosta egiten zaidana atera ahal izateko. Ipuin musikatuak egiten hasi nintzenartzan nengoela, eta Euskal Herrira itzultzean heldu nahi izan nion idazteari. Baina konplikatu izan da. Bertso eskolan eman nuen izena, eta sorta bat idatzi nuen gerora musikatzeko. Aita galdu nuen orduan, eta bolada batean ez nuen harpa ikusi ere egin nahi izan. Bada, uste dut sorta hura izan zela heldulekua; hari esker berriz ekin nion harpa jotzeari.

Gerora, bertso musikatuaren banda sortu genuen eta tarteka oraindik ere aritzen gara. Orkestrarekin jotzeaz gain, musika eta hitza uztartzeko ederra da harpa. Bere soinu eta tamainak berehala harrapatzen du jendearen arreta.

Publiko helduarentzat ala haurrentzat, zer da?

Ipuinak helduekin lantzen ez naiz oraindik ausartu. 40 minutuz eserita egoteko gai denarentzat egiten dut azken batean, adina kontutan hartu gabe. Haur gehienek eusten diote, eta ondoren harpa ezagutzeko aukera ematen diet. Harrigarria da nola errespetatzen duten instrumentua, zer nolako errespetua dioten.

Uste dut hezkuntzak askoz ere arreta eta garrantzi gehiago eman beharko liokeela musikari. Esperimentu oso politak egiten dira gaur egun, baina nik ikusi edota ezagutu ditudan eskola pribatuetan egiten dira, zoritxarrez. Musikak, ordea, ez luke mugarik behar, dirutik haragokoa da artea. ●

Espazio-ontzi baten leherketa arrakastatsua

 GORKA BEREZIARTUA MITXELENA

Etxafuego handi eta garesti samarra aireratu zuen joan den astean SpaceX-ek, Elon Musken enpresetako batek –asko baititu gizonak–. Baina esperientua aterazen, gutxi gorabehera, Donostiako Aste Nagusiko inaugurazio ofiziala urtero ateratzen den bezala: “Artillero dale fuego” pixka bat, handik gutxira *pum* ozen bat; eta gero, gertatu berri denak inoren espektatibak ase ez dituen arren, mundu guztia irribarre gihartsuak eginenez, dena ondo dagoela adierazi nahian bezala. Lehenbizikoa Musk bera, argizarizko museo bateko deskartea dirudien aurpegia mudatu gabe txioka, arrakastatsua izan omen dela piztu eta lau minutura lehertu den espazio-ontziaren proba, asko ikasi dutela milioika dolarreko txupinazoari esker, hilabete gutxi barru probatuko dutela beste bat jaurtitzen, ea.

Lehenbiziko gauza Musken lepotik barre egitea da noski, izkinako tabernaren kanpoan ohiko parrokiarekin egingo zenukeen bezala Ferrari berri-berri bat agertuko balitz, eta aparkatzen hastean udalak auskalo zergatik hor jarri zuen funtzio zehaztugabeko porlanezko bloke batekin karrozeria alderik alde harramazkatuko balu. Plazer gaiztoen top-10ean baitago aberats okituak hanka sartzen ikusiz gozatzea. Eta kontu egizue, pasa den astean hegan hasi eta gutxira lehertu, barka, “ezus-teko desmuntatze azkarra” izan duen suziriak balio dituela Ferrari batzuk. Plazer gaizto guztien ama konbokatze-ko moduko gertakaria izan da, hortaz.

Barrearen ostean datoz zalantzak. Alegia, ez ote den Muskek hartu duen jarreraren egunero-egunero-egunero ikusten ditugun antzeko beste askoren bertsio anplifikatu eta espektakular bat besterik. Ezker-eskuin begiratuta, erraz agertzen

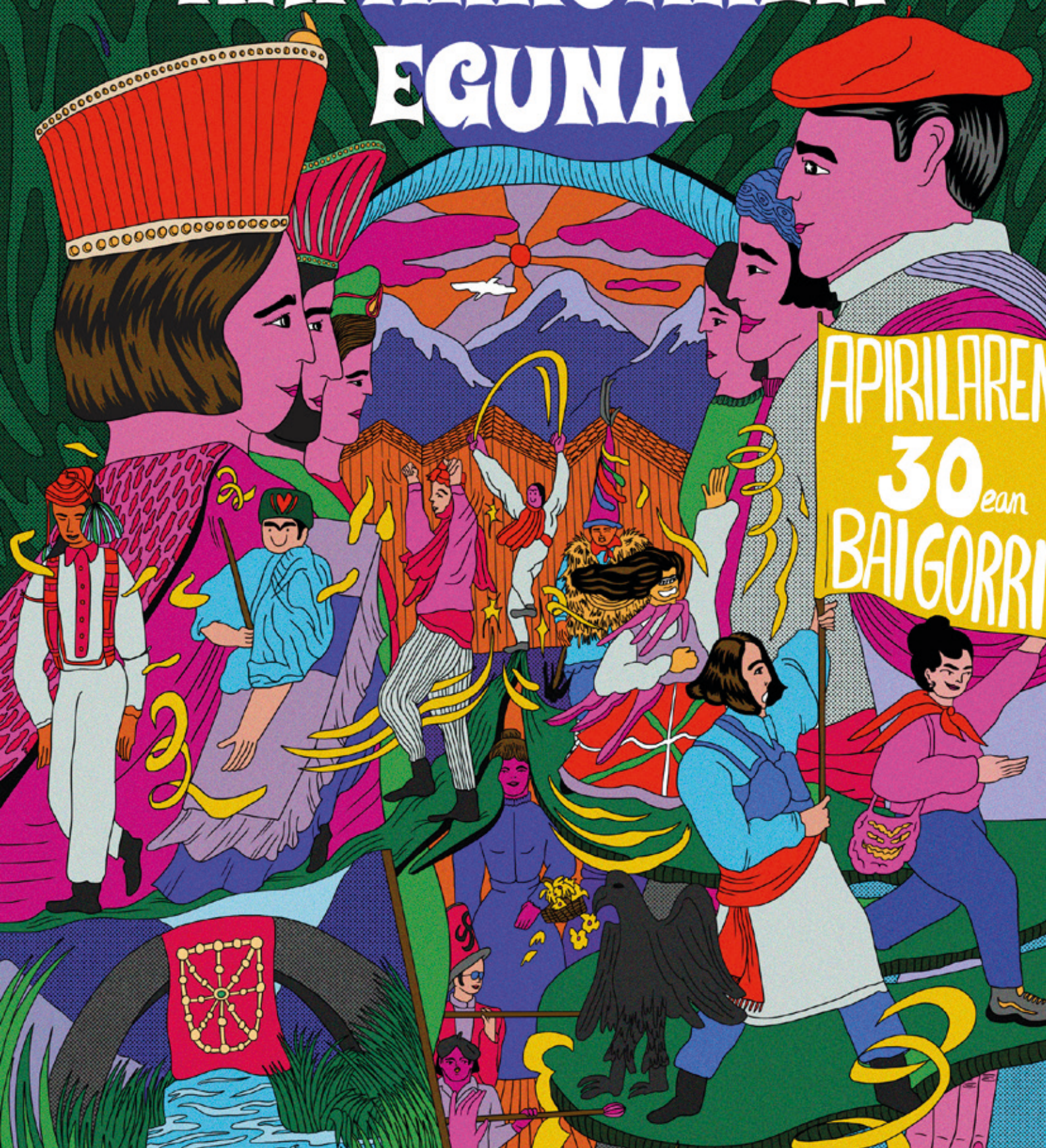
baitira erdipurdi ateratzen den edozer arrakasta gisa saldu nahi dizuten pertsonak. Ez naiz ari auskalo nondik etorritako txerpolariez; zure lagunak, burkideak, ohekideak, zu eta ni bezalako jendea izan gaitezke –izaten gara askotan– horrela jokatzeko dugunak.

Kale gordinari aurre egiteko gorpuzteratzen ditugun trapuen hautaketatik sareetan fabrikatzen dugun marka pertsonalera, idatzi gabeko agindu bat betez gabiltza guztiz gehienok: ez transmititu porrot-sentsazioak. Lehertzen diren suziriak proba arrakastatsu bihurtzen diren modu bertsuan, lau katu elkartu dituen mobilizazioa indar-erakustaldi bilakatzen da; hauteskundeetako kartelean bizilagun konkordunak Ryan Gosling dirudi; gaizki pagatutako lanak ordutegi supermalgua dauka. Zer moduz? Ondo. Zertan zabilta? Proiektu berri batekin. Barruan daramagun frakastuaren aurkako errepresioa. Galtzailefo-

bia. Errealitatearen ukazio partzial edo erabatekoa; alaitasuna, dinamismoa eta garaipena proiektatzeko inperatiboa.

Eta ez gaizki ulertu, kontua ez da gure burua zigortzea inperfekzio guztiak ezkutatze joera hori daukagulako: mundua suntsipen absolutura eraman dezakeen sistema baten produktu baldin bagara, ezin zen askoz gehiago espero gugandik. Musken suziriak, aldiz, badu espektatibaren problematxo hori, gizakia Marte kolonizatzea eraman nahi duen egitasmo handigorako baten parte baita. Eta, klaro, presa geroz eta larriagoa da, izan ere, globo honetako kontuak finitu aurretik iritsi behar lukete Musken bezeroek beste planetaren batera hura ere pixkanaka suntsitzen hasteko. Emaizta hori lortu ezean, zail samarra izango da Apokalipsiaren tamainako porrota ezkutatzea. Baina batek daki ordurako zer harreman izango dugun errealitatearekin martxa honetan. ●

NAFARROAREN EGUNA

ERAKUNTZA
IRRATIAK

berria

ARGIA

eke-icb
EUSKAL KULTURAREN
ERAKUNTZA

euskalerriairratia

Liburu berria

Prezioa **25 €**

Bidalketa gastuak **5€**.

Bidalketa doan **40€**-tik gorako erosketetan.

Erosketak **BIZUM** bidez ordaindu daitezke.

ARGIAAn salgai

azoka.argia.eus (+34) **943 37 15 45**

Euskal prentsak ekarritako zenbait kronika gogoangarri (1869-2000)

Kronika hauetan aurkituko ditugu atzerriak eta aberriak, gerrak eta kartzelak, elurrak eta itsaso zakarrak, bidaiak eta erromeriak...

Nekez irakur zitezkeen lekuetatik atera eta liburuan bildu ditu Koldo Izagirrek.

